

dergi

DIE ZEITSCHRIFT

2 AYLIK EDEBİYAT-KÜLTÜR DERGİSİ. FİYATI: 3,-DM

MAYIS/TEMMUZ 1987. SAYI: 7

dergi'den

Geçtiğimiz Mayıs ayı içinde Duisburg ve Essen şehirleri önemli sanat olayları yaşadı. Bunların en ilginci Paris'te yaşayan ünlü ressamımız Abidin Dino'nun ziyaretiydi. Abidin Dino'nun Essen şehrinde açtığı resim sergisi hem Alman hem de Türkiyeli sanats severlerce büyük ilgiyle izlendi. Ayrıca Türkiyeli aydınlarla yapılan sohbet toplantılarında Abidin Dino oldukça ilginç konuşmalar yaptı, anılarını anlattı. "Dergi" bu sayısında ünlü ressamıza sayfalarında genişçe yer ayırdı.

Serol Teber'in "Sahici İnsan Amdin Dino" adlı yazısı çeşitli yönleriyle Abidin Dino'yu değerlendirdiği için Dergi'nin başlığını oluşturdu. Ayrıca Ali Gürcan arkadaşımızın Abidin Dino ile yaptığı söyleşi, sanatçımızın yaşamından ve yakın tarihimizden ilginç kesitler sunuyor. Bunlara ek olarak Sabri Çakır ve Bahaddin Gemici Abidin Dino üzerine yazdıkları şiirlerle Dergi'mizin sayfalarını süslüyorlar. Ayrıca Dergi bu sayının kapak resmini Abidin Dino'nun bir desenebine ayırdı.

Bir süreden beri Dergi sayfalarında okuduğumuz kültürel sorunlarımız üzerine tartışmalı yazılarla Aydin Karahanın "Kültür Kavramı" üzerine yazdığı geniş ve araştırmalı yazısı ile katılıyor.

Yine Mayıs ayı içerisinde Duisburg kenti "Duisburger Aksente" adı altında DDR'li sınaççılarla unutulmaz bir ay yaşadı. Tiyatro, sinema, edebiyat ve çeşitli sanatsal sergilerle geçen bu bir ay Agnes THORBECK'in bir değerlendirmesiyle sunuluyor.

Ünlü Şairimiz Nazım Hikmet doğumunun 85. yılında iki şiri ile Dergi'mizin konuğu.

Öner Yağcı'nın Akademik Kitabevi Ödüllü'nü kazanan ilk romanı "Kardelen" Aydin Yeşilyurt'un kitap üzerine bir değerlendirmesi "Kardelen Ya da Bir Direncin Romanı" başlığını taşıyor.

"Türk Şiiri Her Kuşakta Devam Ediyor" Demir Özlu'nün İsviç Televisyonu'nda yayımlanan Türk Şiiri üzerine bir değerlendirmesi de bu sayıda okurların ilgisine sunuluyor.

Fotoğraf sanatçısı Mehmet Ünal Yunanlı ünlü sanatçı Yannis Ritsos ile çeşitli alanlarda ilginç konuşmalar yaptı. Bu konușma Mehmet Ünal'in imzasıyla Almanca olarak ilk kez Dergi'de yayımlanıyor.

Ali Görgün, Berlin'de yaşayan genç yazar Vehbi Bardakçı ile bir röportaj yaptı. Röportaj "Vehbi Bardakçı Finlandiya Televizyonunda" başlığını taşıyor.

Ayrıca Dergi'nin bu sayısına Tomris Uyar, Birsən Samancı, Ahmet Sağlam, Murat Karahan, Sami Sülik birer öyküleri ile katılıyorlar.

Ali Özən Çağlar, Ş.Çimen, K.Sinanoglu, P.Pusic, İ.Hakkı, E.Fried şirleme aramızda.

İçindekiler/Inhalt

Serol Teber	
Sahici İnsan: Abidin Dino	3
Ali Gürcan	
Abidin Dino ile Söyleşi	4
Şiir / Bahattin Gemici	5
Şiir / Sabri Çakır	6
Aydın Karahanın Kültür Üzerine	7
Şiir / İsmail Hakkı	8
Şiir / Erich Fried	9
Agnes Thorbeck	
Duisburger Akzente 1987	
DAC Kültür ve Sanatına Bakış	10
Drei Gedichte vom Petar Pusic	11
Nâzım Hikmet 85 Yaşında	12
Tomris Uyar Temmuz	13
Aydın Yeşilyurt	
"Kardelen" ya da Bir Direncin Romanı	14
Demir Özlu	
Türk Şiiri Her Kuşakta Devam Ediyor	15
Şiir / Ş.Çimen	15
Ali Görgün	
Vehbi Bardakçı Finlandiya Televizyonunda	16
Birsən Samancı	
Günlerden Bir Gün	17
Mehmet Ünal	
"Auch die Worte sind Adern in Ihnen fliest Blut..."	18
Ahmet Sağlam	
Sahtekar	19
Şiir / Kenan Sinanoğlu	19
Sami Sülik	
Ein Einsamer Reisender	20
Şiir / Cengiz Doğu	20
Birsən Samancı	
Türk Süslüyor Otlar	21
Murat Karaaslan	
Kleiner Sami	22
M.Demirağ - Ş.Yurdatapan	
Cem Karaca'ya Açık Mektup	23
Şiir / Ali Özən Çağlar	23

IMPRESSUM

"DERGİ" - 2 Aylık Edebiyat Kültür Dergisi. Sahibi: "Dergi" girişimi Duisburg. Yazı Kurulu: M.Asar, S.Ceylan, F.Hendek, Y.Selek, K.Sinanoğlu, W.Angerhausen, A.Yeşilyurt (V.i.S.d.P.)
Adres: "Dergi" Hansastr. 86, 41 Duisburg 1, Tel: (0203)331795/343197.
Hesap no: Deutsche Bank, Duisburg 623 18 64 (BLZ: 350 700 30)
Dizgi-Grafik: Verlag DAYANIŞMA, Duisburg 1, Tel: 342833,
Baskı: Offset Druckerei, Bockamp Tel: 664949,
Kapak fotoğrafı: Desen, Abidin Dino
Fiyatı: 3 DM.,
Yıllık abone tutarı: F.Almanya için 15.-DM, diğer ülkeler için 20.-DM.
(Türkiye aboneleri abone tutarı karşılığında kitap gönderebilirler).

Aus Dergi

Der Mai dieses Jahres war für Duisburg und Essen Kunst und Literatur betreffend, interessant. Der in Paris lebende türkische Maler **Abidin Dino** stellte seine Werke in Essen aus. Die Ausstellung wurde von Deutschen und Türken mit großer Freude und Aufmerksamkeit besucht. In Gesprächen mit seinen Landsleuten erzählte Dino sein Kunsterverständnis und seine Erinnerungen. In diesem Heft der „**Dergi**“ haben wir Abidin Dino einige Seiten eingeräumt.

Im Artikel „**Der Wahre Mensch Abidin Dino**“ beschreibt **Serol Teber** Dinos viele Seiten. Daher ist es der Leitartikel dieses Heftes. Außerdem hat **Ali Gürcan** Dino interviewt. Da erfahren wir über sein Leben und die Geschichte seiner Heimat und Landsleute so Einiges. **Sabri Cakirs** und **Bahattin Gemicis** Gedichte über Dino sind unserer Meinung nach sehr gut gelungen. Wir würden Ihnen empfehlen, diese Gedichte von Ihren türkischen Freunden für Sie übersetzen zu lassen. Das Bild auf dem Umschlag ist selbstverständlich von Dino.

Seit einiger Zeit finden in Dergi Beiträge über Kultur statt. Dieses Mal schreibt **Aydin Karahan** so ziemlich umfangreich, jedoch wegen Platzmangel zusammenfassend seine Meinung darüber mit Literaturangaben.

Im Mai wurde die Stadt Duisburg der Ort eines umfangreichen Geschehnisses; „**Duisburger Akzente**“. Duisburg erlebte mit insgesamt über 700 Künstlern aus der DDR vier unvergessliche Wochen mit viel

Theater, Kino, Literatur und anderen Aktivitäten. **Agnes Thorbecke** berichtet in ihrem Artikel darüber ausführlich in dieser Ausgabe von Dergi.

Der Gast dieses Heftes ist dieses Mal **Nazim Hikmet** aus Anlaß seines 85. Geburtstages.

Aydin Yesilyurt bewertet den Roman „**Kardelen**“ von **Öner Yagci**. Yagci ist ein bekannter Dichter. Kardelen ist sein erster Roman, der auch den Romanpreis von Akademi Kitabevi erhielt.

Den im schwedischen Fernsehen veröffentlichten Bericht von **Demir Özlü** über die türkische Dichtung mit dem Titel „**Das türkische Gedicht setzt sich in jeder Generation fort**“ bieten wir in diesem Heft unseren Lesern an.

Der Fotografie-Künstler **Mehmet Ünal** machte ein Interview mit dem berühmten Künstler Griechenlands **Yannis Ritsos**. Dieses Interview finden Sie in deutscher Sprache und zum ersten Mal in unserem dergi.

Ali Görgün interviewte den in Berlin lebenden Literaten **Vehbi Bardakci**. Das Interview heißt „**Vehbi Bardakci im finnländischen Fernsehen**“.

Außerdem finden Sie in diesem Heft Kurzgeschichten von **Tomris Uyar**, **Birsen Samancı**, **Ahmet Saglam**, **Murat Karahan** und **Sami Sülük**.

Von **Ali Özen Caglar**, **H.Cimen**, **K.Sinanoglu**, **P.Pušić**, **I.Hakki** und **E.Fried** finden Sie in diesem Heft einige Gedichte.

Sahici İnsan: Abidin Dino

Serol TEBER

Sokrates, bir gün ressam Parrasios'u ziyaret eder ve onunla sanatın sorunları üzere ünlü bir söyleşide başlarlar...

Sokrates sorar: Siz neden —insanın— ruhi özelliklerini —burada daha çok kişilik vurgulanmak istenmekte— inandırıcı, hoş, tatlı, arzu edilen ve çekici olan dediğimiz şeylerin taklit etmiyorsunuz? Yoksa genellikle bu mümkün değil mi?

Parrasios: Bir ruh nasıl taklit edilebilir? Ruhta ne biçim ne renk ne de senin bir az önce sözünü ettığın şeyler vardır; ayrıca ruh gözle de görülmeye.

Sokrates: Fakat, bir insan birine bakarken, dostca ya da düşmanca bakarken, onda bunlar söz konusu değil midir?

Parrasios: Kuşkusuz.

Sokrates: Dostlarımız mutlu ya da mutsuz olduğu zamanlar aynı çehreye mi sahiptirler?

Parrasios: Hiç bir şekilde. Mutlulukta insanların yüzü aydınlanır, mutsuzlukta karanır.

Sokrates: Gerçekte de. İster yürüyen insan olsun ister duran, onun yüzünde ya da tüm davranışlarında yücelik ve soyluluk, aşçılık ve kabaklık, ahlaksız istemirade ve anlayış, gurur ve yaltakalanma görünen.

Parrasios: Doğru.

Sokrates: O halde tüm bunlar taklit edilemez mi?

Parrasios: Kuşkusuz.

Sokrates: İmdi, güzel, iyi ve sevimli özeliklerin aydınlatıldığı insanlar mı güzel göründürler yoksa, çırkin, aşağı, kaba çizgilerle yüklü insanlar mı?

Parrasios: Kuşkusuz birinciler...

***

F. Almanya'nın Essen kentinde 9 Mayıs'ta açılan sergisi nedeniyle Ruhr bölgesindeki Parrasios ile küçük bir grup içinde, bir kaç saatlik, gørece çok kısa, ancak benim için son kerte öğretici ve yoğun geçen bir söyleşi boyunca, —ki böylesi bir kültür sönlenine olanak sağlayan Aydin Karahan ile Fakir Baykurt'a şükran borçluyum—, sürekli olarak, Sokrates'in yukarıda kisa bir bölümünü aktarabildiğim ünlü diyalogunu anımsadım; ve sordum durum kendi kendime, acaba Abidin Dino'nun resmi nasıl yapılabilir, onun kişiliği nasıl yansıtılabilir tular üstüne diye?...

***

Hiç kuşkusuz, Abidin Dino, canlı cansız tüm güzel şeylere, ve hele eleştirel düşünceye sahip her insana düşman Doğu despotizminin tahrif edemeden, elinden kaçırıldığı çok erder kişilerden, sanatkardan bırdır.

Ancak, —kendi mantıksız dünyalarının mantığı içinde— hak vermek gereklidir, böylesi düzenlere... Gerçek bir hümanizme, geniş açılı bir insan sevgisine, engin bir

hoşgörüye su katılmamış bir demokrasi anlayışına ve yoğun bir çağdaş kültürü sahip olmadan ya da böylesi soylu duyguları ömründe bir kez olsun yaşamadan, Abidin Dino gibilerin kişiliğine tahammül etmek kolay değildir. Bir insanın, hem okuma yazma bilmesi ve hem de resim yapabilmesini kavramak olası değildir bu düzenlerde... Ne despot ve yararı, ne de, tebaa-uyruk statüsündeki kadrolar anlayabilir bu tür kişilikleri...

***

Abidin Dino gibi, dünyayı ve çağını böylesine günü-gününe ve soluk soluğa izleyebilen kaç insan çökabilmıştır Doğu ülkelerinden, bizim o taraflardan; bilemiyorum... Fakat, Dino'nun yaşayan varlığı, kişiliği ve sanatı, ortalarla dolanan seviesizliğinin ve sahte insan görüntülerinin, hicde, biyolojik-genetik bir "yazgı" ya da "özürden" kaynaklanmadığını sığaçı sığına ve elle tutular bir biçimde, bir kez daha kanıtlamaktadır...

***

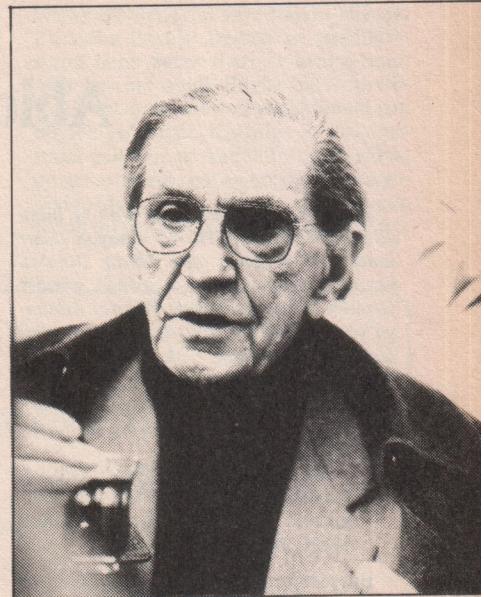
Abidin Dino, her şeyden önce, tüm yılaklı ve güzelliği içinde, gerçekten *sahici* insansı olabilmek için, yaşanan dünyayı, etekten doruğa ne denli bir yetkinlikle bilmek ve anlamak gerektiğini gösterdi. Hem de, olağanüstü bir alçak-gönüllülük, zaman zaman insanı şaşırtan ve hatta çok kez mahcup eden, yapmacıktan uzak, bir incelik-kibarlık içinde...

Dino, söyleşi süresince, bir yandan, Çatal Höyük yontularının tarihî öneminden, Grek sanatına, Grunrisse'den —o an konuşulan konuya ilgili— en önemli böülümleri ezberden ve nerdedeyse paragraflar halinde aktarıcısına yaptığı alıntılarından, son hafta ABD'de çıkan dergilerde, —adlarını ve saylarını aklında tutmadım— silahsızlanma ve barış üzerine yazılmış en önemli makalelerin tümüne yakın özetlerini anlatırken, öte yandan, Sovyetler Birliği'ndeki son "açıklık" ve "yeniden yapılanması" hareketlerinin yirmi yıllık gelişme öyküsüyle, değişen koşullar uzantısında, Fransız KP'sinin içine girdiği yetmezlik ya da kısır döngü üzerine olan gelişmeleri, günün-gününe değil, saat-saatine sergileyebiliyordu...

Dino, ayrıca, gereği olduğunda, bir kaç kuşağın yaşamları boyunca çektileri sıktıları, genel usule ve kendi biçimine uygun olarak, son kerte alçak sesle ve bir kaç kat sözgeçen geçirdikten sonra ancak anlamak isteyenlerin anlayabilecekleri bir yöntemle satır aralarında sezinletiyordu...

***

Ancak, gerçekte, Abidin Dino, gerek konuşma ve davranışlarını gereksede yapitlarını, yılların deneyimi ve koşullanmışlığı içinde öylesine sıkı bir denetimden ve

hatta sansürden geçiriyor ki, bunların tarihî-toplumbilimsel ve psikolojik gizlerini çözümlemek olağanüstü zorlaşıyordu. Abidin Dino'nun yapıtlarını tartışacak eleştirmenlerin toplumbilimcilerinin, tarihçilerin, çözümleri ivedi, fakat çok zor ve karmaşık sorunlarla karşılaşacaklarından kuşkum yok. Gerçekte Dino'nun, salt konuşmalarında değil, resimlerinde de, başkaldirmasını, isyanını, acılarını ve hatta sevinçlerini gizlemeye büyük çaba harcadığı gözleniyor... Ve Dino'nun, ne konuşmaları, ne de yapıtları hiç de kolayına ele vermeyeceklerini... O, bu konuda, o kerte deneysiz ve beceri kazanmış ki, kimi kez elde olmadan beliriveren, incecik bir gülümseyiş ya da hafif bir mimik seyirmesi ya da bir firça darbesinin münasebeti bir disiplinsizliği dışında deşifre edilebilecek bir ip-ucu bulmak kolay olmuyor... Kuşkusuz bunlardan görkemli ürünler çıkıyor ortaya; fakat, topluluğumuzun ortak geçmişini ve de geleceğini bu denli dolaylı ilgilendiren böylesi bir birikim üzerinde bu denli tutumlu davranışın, tarihe ve bizlere biraz haksızlık değil mi?.. Nâzım'dan sonra, yakın tarihi en doğru bir biçimde öğrenebileceğimiz hemen hemen son güvenilir kişi in kendisi olduğunu Abidin Dino kuşkusuz hepimizden çok daha iyi biliyor olmalı...

***

Abidin Dino, dünyayı bir sismograf ağı gibi algılamakta ve tüm titreşimleri yüreğinin ve beyinin kıyasıyla bir süzgeden geçirip dışarıya yansımaktadır... Dino, yakın tarihin acılarını ve onurunu Mitolojinin ünlü Atlas'ı gibi omuzlarında taşımanın bilinci ve sorumluluğu içinde yaşıyor... Ve belki bu nedenle de, "işin kolayına kaçmadan" Abidin'in resmini yapabilmenin "mutluluğun" resmini yapmaktan daha kolay olamayacağı ve nasisa aramızdan sıyrılp çökabilmiş, bu *sahici insan*ından öğrenecek çok pek çok şeyimiz olugu kanısındayım... ●

Abidin Dino ile Söyleşi

Ali GÜRCAN

Yaşama sevincinden güç alan ve bunu dile getirerek bir türlü kocamayan ender sanatçılar arasında olan Abidin Dino'yu hepimiz Esen sergisi sırasında gördük yaşıdadık. Sergi nedeniyle Federal Almanyaya gelen Abidin Dino ile özel bir söyleşi olanlığını da bulduk. Çok uzun ve çok değişik konuları içeren bu söyleşinin bir bölümünü sizlere de aktarmayı bir borç bildim.

Sayın Dino, neredeyse 40 yıla yakın bir süredir yurtdışında yaşamaktasınız. Bunun sanatçı kişiliğinizde hangi olumlu etkileri oldu?

Biliyorsunuz ki sanatçı takımı biraz gezgindir oldum olası. Bu yeni bir şey değil. Benden başka kendi ülkesinin dışında yaşamış çağdaş ya da eski ressamlar o kadar çok ki hepsini saymak çok uzun süreler. Sanatçı biraz gezgindir dedim. Çünkü daima kendi bulunduğu yerin ötesinde olan bitenleri bilmek ister sanatçı. Sanatçı yurdunda çok mutlu da olsa daima başka ülkelerde olan bitenlere derin merak duyar. Bir anlamda yalnız siyasal yahut ekonomik nedenler değil, aynı zamanda bir iç dürtü ile gezgin bir sanatçı. Böylece ben de oldum olası gezmek istedim ve gezdim.

Bunun size hangi olumlu etkileri oldu?

Biliyorsunuz bu işlerde peşin bir şey söylemek zordur. Ama dünyayı bilmek ve tanımak galiba insanoğlunun bir tutkusudur. İnsanlık gayet geniş, üstelik bizim Anadolu insanı oldum olası gurbetçidir, gurbeti şu veya bu nedenle göğüslemiştir. Yeni bir şey değil bu durum. Evet son 30-40 yıldır Türk emekçileri dışarıya gitmek zorunda kaldılar. Ama, eğer tarihe bakacak olursak, Baykal gölünün ötesinden yürüye yürüye yahut at sırtında dünyanın yarısını katedip Anadolu'ya yerlestiler. Demek ki oldum olası bir gezginlik var serde.

Yurt dışında geçen bu uzun süre içinde Victor Hugo'nun "gurbet zor zanaat" sözünü sık sık anımsadınız mı?

Victor Hugo'nun bu sözü siyasal bir gurbet sırasında söylemiş bir sözdür. Üçüncü Napolon ile çatıştığı için ülkesini bırakmak zorunda kalmıştır ve bir adaya çekilmiştir. Sanırım bu sözü oradarda söylemiştir. Elbette zordur ve zor olmaması mümkün değil. İnsanoğlu yaşam boyu bir takım zorluklardan geçer. Eminim ki Victor Hugo'nun bu sözünü bizim emekçiler de seve seve söyleyebilir-

ler. Ama burada da ölçülü davranış gereklidir. Bütün bu "zor zanaat"ın yanında, bir ölçüde sevinç anları da oluyor. Çünkü emeğin karşılığını bir parça bulduğu zaman, insanoğlu bir sevinç duyar, ne durumda olursa olsun, ne kadar zahmet çekerse çeksin.

Sizin de kurucuları arasında bulunduğunuz, sanırım 1933'de kurulan ve ressamlardan oluşan bir "D Grubu" vardı. Bu grubun amaçları neydi ve geriye baktığımızda başarı bilançosunu nasıl özetleyebilirsiniz?

1933 ya da 1934 yılında kurulan bu "D Grubu"nun özelliğini bir kere tarihsel ortamı içinde görmek gereklidir. Cumhuriyet bildiğiniz gibi 1923'te kurulmuştur ve üzerinden topu topu 10 yıl geçmiştir. Yaniaptaze, yepyeni bir ülke kurulmuştur. Bir anlamda Türkiye'nin başlangıcıydı o yıllar. Gerçi oandan önce Osmanlı İmparatorluğu'nu bir çok insan Türkiye savıyor ama, bildiğiniz gibi Osmanlı İmparatorluğu çok uluslu birleşiren bir topluluktu. Fakat savaş sonucu ve Atatürk'ün iradesiyle Türkiye yeni bir yerleşim birimi olarak ortaya çıktı. Dolayısıyla bu "D Grubu" yeni kurulmuş olan bir Tür-

kiye'nin bir yenilik ihtiyacını karşılıyor. Şu anlamda: Ondan önceki ressamlar, ki bunların arasında Çallı gibi, Nazmi Ziya gibi, daha niceleri gibi son derece değerli insanlar vardı. Hatta oandan da önce Osmanlı döneminin, yani 19. yüzyılın sonlarına doğru bir takım paşa ressamlar vardı. Bunların arasında Şeker Ahmet Paşa gibi harika bir ressam vardır. Onlar coğunlukla askeri koldan yetişmiş, fakat çok büyük deneyler yapmış ressamlardır. İşte bunlar da gezginlerdi. Mesela Şeker Ahmet Paşa ve arkadaşları, Hamdi Bey ve başkaları hepse de Fransa'ya gelmiş, yerleşmiş ve uzun süre çalışmışlardır. Görüyorsunuz ressamlar geziyor nasıl olsa. Biz "D Grubu"na katılan beş kişiydi. Bu beş kişinin çoğu, galiba yanılmamışsam dördü veya üçü en azından Paris'te okumuş genç sanatçılardı ve o sırada Paris'te ağır basan akım kübizm ertesi bir takım sanat akımlarıydı. Ondan etkilenerek Türk resmine onları aktarmak istediler. Benim tutumum başkadır. Çünkü ben şu veya bu okuldan geçmiş bir insan değildim. Ne dışarıda, ne içerisinde. Hüda-i nabit dedikleri bir bitkiydim. Türkiye'de içimden geleni yapıyordum. Ve doğrusunu söylemek

Abidin Dino, Fakir Baykurt ve Ali Gürcan Esen'deki söyleşide

gerekirse acayıp şeyler yapıyordum. Fakat ne olursa olsun ilk sergimiz bir olay oldu. Çünkü beklenmedik bir takım bıçimlerle karşılaştı seyirciler. Şimdi ister seniz size bir hikaye anlatayım. Eski bizim şairlerden bir tanesinin anlattığı bir hikayelerdir. Bir ressam kira çıkar, kırda çok güzel bir ağaç görür, ağacın karşısına geçer ve ağaç müthiş bir sevgiyle, dikkatle, olduğu gibi çizer. O kadar iyi çizer ki başının üzerinden uçan kuşlar, çizdiği ağaç gerçek ağaç zannedip konmaya çalışırlar. Neyse ressam kovar o kuşları ve ağaç çizmeye devam eder. Derken, bir köylü geçer oradan. Köylü bakar bu adam bir şeyler yapıyor. Yaklaşır bakar ki o karşısındaki ağacın tipkisini yapmış. Ressam der ki "beğenden mi bu ağaç, bakıyorsun ama bir şey söylemiyorsun Bey" der. Adam, "yani bu ağaç zaten var, ne diye yapıyorsun olduğu gibi?" Şimdi, sanat eserinde, olduğu gibi yapmak çok hoş bir şey, ama asıl marifet varolmayan bir tarafını yakalamak gereğin. Gerçek dişi bir sanat yapalmak demek istemiyorum. Tam tersine, sanati derinlemesine kavramamız gerekiyor, mesele buradadır. İşte "D Grubu" çok ufak bir ölçüde, bu Türk köylüsünün isteğini yerine getiriyordu bir bakıma.

Geriye baktığımızda başarı bilançosunu nasıl özetleyebilirsiniz?

Tabii başarıya bakmamak lazım. Biraz ortalığı şaşırttık, ama buna başarı demek biraz erkendi. Yani o sırada galiba grup içinde ilk defa olarak bir resim satmış olan bir ben oldum ve derhal o sattığım resmin parası ile büyük bir ziyafet çekebildik birbirimize. Fakat başarı demek için daha erkendi. Tabii bunu yansitti. Bol bol karikatürler çizildi bizimle alay eden. Ama alay edilmesi çok iyi oldu, çünkü o vakit dikkat üzerrimize toplandı. Ama daha o yıllarda başarından söz etmek için vakit çok çok erkendi.

Cumhuriyetten 10 yıl sonra dediniz. Bu "D Grubu"nun varlığı için. O zaman bir soru akıma geliyor: Onurlu bir geçmişimiz olan Kurtuluş Savaşımız'ın şiirlere, filmlere ve müziğe belli bir ölçüde yansığını görüyoruz. Sizce resim sanatına da yeterli yansıtılmış mıdır?

Doğrusunu söyleyeyim. "D Grubu"nda bu konuda olumlu bir çalışma yapmış olan bir arkadaşımız vardı: Cemal Tollu. Türkiye'de ismi hâlâ anılan ve anılacak olan bir arkadaşımızdır. Cemal Tollu'nun bir özgürlüğü vardı, Kurtuluş Savaşı'na doğrudan doğruya savaşçı olarak katılmış bir insandı. Aramızda bu beceriyi, kahramanlığı göstermiş tek insan oydu. Biz zaten ondan çok daha gençti, böyle bir olağumız yoktu. Fakat biraz daha yaşlı olan bu arkadaş, genç bir subay olarak Kurtuluş Savaşı'na katılmıştı. Bu bir ölçüde resimlerine yansdı. Fransa'da okuduğu okul daha çok Gromaire okuluydu.

Gromaire isminde çok değerli, tanınmış bir Fransız ressamı vardır. Gromaire'de bazı savaş resimleri çizmiştir kendine göre. Biraz kübistimsi, yanı köşeleme cinsinden resim türü diyelim. Cemal Tollu bu konuda bir kaç resim çizen çok az kişiden biriydi. Doğrudan doğruya Kurtuluş Savaşı'nda bulunmuş olan insanların bazıları bir takim denemeler yaptılar. Fakat bunlara çok büyük bir başarı demek zor. Doğrusunu söylemek gerekirse o gün bugün de Kurtuluş Savaşı'nı resim

olarak gerçekten tam olarak yansıtılmış değil. Yalnız işte benim kendin hesabına küçük bir deneyim var: Nazım Hikmet Kurtuluş Savaşı Destanı'ni yazdıktan sonra bana haber iletti ve benim bunu resimlememi isted. Büyük bir sorumluluktu benim için. Bunu yapabilmem için bir tek yol vardı. Kurtuluş Savaşı sırasında çekilmiş ne kadar fotoğraf varsa, onları araştırıp, görüp notlar alman gerekiyordu. Bunu yaptım. Epey uzun sürdü bu araştırma. Çünkü fotoğraf ko-

Mutluluğun Resmi

*Abidin Dino'dan
Nazım Hikmet'e*

ben mutluluğun resmini
yapardım yapmasına
nasip olsayıdı eğer
bir şafak vakti
yedi tepeli şehrime dönmek
kokusu buram buram tüten
limanda simit satan çocukların
martıların telaşı bir bambaşka
işçiler gözler yolunu
inebilseydin o vapurdan
ayağında varna'nın tozu
yüreğinde ince bir sizi
mavi gözlerinde yanıp tutuşan
hasretle kucaklaşabilseydim
seninle bir daha
davullar çalıp, zurnalar söylekerken
bağrımıza bassaydık seni nazım
yapardım mutluluğun resmini

başında delikanlı şapkan
kolların sıvalı kavgaya hazır
bahriyeli adımlarla düşüp yola
giriverseydi meseret kahvesine
ilk karşılaşlığımız yere
ve bir acı kahvemi içseydin
anlatsaydık o günlerden
geçmişten, gelecektен
ne günler biterdi
ne geceler
dinerdi tüm acılar seninle
bir düş olurdu ayrılığımız
anılarda kalan
ve dolassaydık türkiye'mi
bir baştan bir başa
yattığımız yerler müze olmuş
sürgün şehirler cennet
işte o zaman nazım
yapardım mutluluğun resmini

lakin ne tuval yeterdi ne boyaa

7.5.1987 Herten

Bahattin GEMİCİ

nusunda da Kurtuluş Savaşı üzerine belgeler sınırlı. Zannediyorum, o zamanki hesabuma göre, 300-400'ü geçmeyen fotoğraf sayısı. Bunların zaten bir çokları da çok başarılı fotoğraflar sayılmaz. Ama bazıları da basbayağı şahsen denilecek kadar güzeldir. Bilirsiniz, o Kurtuluş Savaşı sırasında Atatürk'ün kayalar üzerinde iki büklüm, düşünceli, bir elinde galiba sigara vardır, bir fotoğrafı vardır, bir şahsederdir. Yahut da yorgun bir yanında karların üstüne yatmış, kaptunun içinde bir fotoğrafı vardır Atatürk'ün, o da bir resim kadar güzeldir. Demek istedığım şu ki, o notları aldıktan sonra resimlemeye koyuldum. Resimlerken de söyle bir yöntem düşündüm: Bildiğiniz gibi, Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcında Türk köylüsünün hemen hemen kılık kıyafeti yoktur. Daha çok çete kıyafeti taşır. Bir çok askerin postallar bile yoktur. Yahut da Çanakkale harbinden kalma bir takım başlıklarları vardır. Fakat savaş ilerledikçe, örgütlendikçe, yavaş yavaş gerçek kılık kıyafetyle bir Türk askeri ortaya çıkar. İşte o gelişmeyi çizmeye çalıştım. Yani olduğu gibi Nazım'ın şiirini değil de, kitabı okuyacak olan insanın o olüşumu da görevbimesini çizmek istedim. Nazım aklık grevinden sonra, hapisten çıkışınca, hürriyete kavuşunca resimleri gördü, sevdı ve beni bir imtihana tabi tuttu. İmtihan da söyle: Kurtuluş Savaşı'nda bulunmuş bir asker arkadaşına götürdü resimleri. Hiç bir şey söylemeden önüne koymuş, bana sonradan anlatıyor Nazım. Önune koymuş demiş ki "bak bu resimlere ne diyeceksin?" Adam teker teker hepsini seyretmiş, "bu arkadaş kaçınıcı bölküteydi?" demiş. Onun üzerine böyle fırtna gibi geldi Nazım. "İşte kazandın" dedi, "imtihanı geçtin" dedi, "madem ki savaşta bulunmuş bir insan bunu böyle dedi, demek ki bu resimler az çok gerçeğe yaklaşık" dedi.

O zaman yine bir soruyu unutmadan anımsayalım. "Abidin sen mutluluğun resmini yapabilir misin?" diye de sormuştu o sanatçı. Aslına iyimserlik, mutluluk dolu resimleriniz arasında bu sorunun yanıtını verdiniz mi, ya da biz bulabilir miyiz?

Biliyorsunuz, bazı sorular var ki cevapları peşinen bilinir. Yani o soruyu sorması, Nazım'ın benim mutluluğu çizemeyeceğini bildiği için sorulmuş bir sorudur. Aslına bakarsanız Nazım da mutluluğun şiirini yazmadı. Bir takım sevinçlerin şiirlerini zaman zaman yazmış olabilir. Ben de zaman zaman çok sevinçli resimler çizmişimdir. Ama mutlulukla sevinç aynı şeyler değil. Mutluluk derinlemesine sürekli bir olaydır. Sevinç ise bir an gelip geçen bir şeydir. Mutluluk çağına daha ayak basmadık, ama muhakkak ki basacağız.

Savaşın kabusunu canlandıran yapıtların karşısında sizin yapıtlarınız yalnızca barış sevincini dile getiriyor. Eğer izin verirseniz size "Abidin sen

savaş korkusunun, kabusunun resmini yapabilir misin?" diye sorabilir miyim?

Sorabilirsiniz. Hem de çok önemli bir soru sormuş olursunuz. Fakat, işte sanatçının kaderi bu: Resimlerinin ancak bir bölümü bilinir yahut da görünür. Üstelik gezgin bir ressam olduğuma göre resimlerimin bir çoklarını bir ülkede bilirler, başka ülkede bilmezler. Bunu söylememin nedeni şu: Mesela İkinci Dünya Savaşı patladığı dönemde Türkiye'deydim. O sırada çok büyük kağıtlar üzerinde, hatta ambalaj kağıtları üzerinde büyük savaş çizgileri çizdim. Bunların bir iki tanesi şu ya da bu küçük dergide basılmıştı o aralarda. Fakat hâlâ, zannediyorum ki 30-40 tane vardır bu resimlerden, o resimler hiç bir yerde sergilendi, durur, saklı durur, emin bir yerde durur. Demek istiyorum ki o yıllarda bile bunları çizdim.

Hoş bir hikaye anlatayım size. İkinci Dünya Savaşı'ndan epey sonra, aşağı yukarı 1950 daha çok 1955 yıllarında, İkinci Dünya Savaşı'na ait resimler çizdim. Yağlıboya olarak ve büyük boyda. Nazım bu resimleri çok sevdığı için ben den Prag'da sergilememde israr etmişti. Daha önce bunları Paris'te sergilemiştim. Fakat o Prag'da sergilememi istemişti. Ne var ki Nazım o sırada ölmüş bulundu. Yine de istedığını yerine getirdik, Prag'da bir sergi açtık. Prag'da açtığım sergi çok büyük bir salondaydı, daha doğrusu bir kaç odalı bir sergi yerindeydi. Büyük bir kalabalık geldi ve bu arada Türkiye Büyükelçiliği de sergime müsteşarı gönderdi. Elçi galiba o sırada Türkiye'deydi. Müşterilerle birlikte sergiyi gezdik. Biraz hoş, biraz alayı bir tavırla bana dedi ki: "Abidin bey, bu İkinci Dünya Savaşı'nda siz de savaştınız mı?" Dedi: "Biraz uzak bir yerde bulunuyordum o sırada, Mecitözü ile Adana arasında, eski deyimle ikamete memurdum, sürgündeydim. Bu yüzden katılmama imkan yoktu. Ama size bir şeyi hatırlatmama müsaade edin. O da şu: İsa da, denilir ki çarmıha gerildi. Yüzler sonra ressamlar İsa'nın çarmıha gerilisini çize çize bitiremediler. Hâlâ da çizerler. Ama hiç bir tanesi çakıldıgı sirada orada bulunmamıştı. Tabii katıldı gülmekten, gayet zeki bir adamdı. Böylece cevap vermiş olduğunu, yani sanatçı mutlaka doğrudan doğruya yaşadığı bir olayı çizmeye bilir, yeter ki duysun onu. Nitekim işte demin size anlattığım gibi, İstiklal Savaşı'nda çocuktum, savaşmama en ufak bir olanak yoktu, ama yine de onu duymama ve sevmeme ve gönülden katılmama engel değil bu.

Essen sergisinin açılışını izleyen günlerde Dino'nun söyleşileri daha epeyce değişik insanların katılımıyla sürdü. Onun kişiliğinde yaşamın güzellikleriyle hasır neşir olmuş bu büyük ustaların becerilerini, belgelere özgü düşünce aydınlığını ve insanlar için var etme tutkusunun derinliğini capcanlı gördüler, hissettiler.

Sizi yine bekleriz saygınlı Dino...

Abidin Dino'nun Firçası

abidin dino işine kara kağıt üstünde ak çizgilerle başlar şafağın söküşü gibi

abidin dino'nun aklına yıllar öncesi gelir kırışık kuru zayıf insan yüzleriyle gözlerimizin önüne bir kişi gecesi gelir toprak dam kahvesinde yoksul kasabaların

abidin dino elinde saz dolasır gece gündüz bir abdaldır dağlardadır kaval çalan çobanlarla kolkoladır ozanlarla bir fabrika öntündedir grevdeki işçilerle yanyana

onun mavisi ılkıktır akdeniz'in orta yeri pırıl pırıl aydınlatır sevda yüklü tekneleri bir indirir bir çıkarır

onun sarısı kınadır anadolu'da bakır güneş ve bozkırıdır çayır çayır ellerimiz kanar anam dudaklarımız çatlar yorgunluktan susuzluktan abidin dino'nun yüreği körpe yaralı maral hep yanar kor içinde yaban kentler içinde

abidin dino'nun canları kenetlenmiş birbirine çelik bir yumruk olmuştur düşmanların karşısında asamazlar bundan geri serez çarşısında bizim bedrettinleri

abidin dino'nun resmi şiirlerle anlatılmaz kuşatır gönlümüzü bir bakarsın düğün gibi bayram gibi mutlu mutlu bir bakarsın çırılıplak dünyamızın gerçekleri açları toklarıyla bombaları toplarıyla

abidin dino'nun firçası aynasıdır çağımızın tutanağıdır açıkçası sürüp giden kavgamızın

Nisan 1987
Sabri ÇAKIR

Kültür Üzerine

Aydın KARAHASAN

Kültürün çeşitli tanımları yapılmaktadır. Bir kavramın çeşitli tanımları yapılıbilirse o kavram üzerinde anlaşmaya varmak pek mümkün değil gibi görünür. Muzaffer Sencer'in araştırmalarında bir takım düşünürler kültürü "İnsanın bir toplum üyesi olarak edindiği bilgi, inancı, sanat, ahlak, hukuk ve törelerle her türlü beceri ve alışkanlıklarını içeren karmaşık bir bütün" olarak tanımlıyorlar. Bir başka düşünür R.Linton ise, "Kültür" diyor, "bir toplumsal kalıttır. Genel olarak insanlığın tüm toplumsal kalıtımı, özel olarak da bu kalıtının zorlayıcı yönlerini dile getirir." Klinberg'e göre ise "Kültür, toplumsal çevrenin belirlediği tüm yaşam biçimini" iken, Kluckhohn'a göre de "bir halk topluluğunun ayrımcı yaşam biçimini ve tüm yaşam tasaramını" dir. Will Durant: "Kültür yaratıcı çalışmanın sosyal yansımasıdır" diyor.

Bu tanımların hepsinde de kültür olgusuna yaklaşımında çok önemli gerçek payları var, ama kavram düşünmeye, tartışmaya açık olunca bu konuda çok söller edilebilir.

Kültürü oluşturan çeşitli öğeler vardır: Ekonomik koşullar, politik örgütlenme (site, devlet gibi), töresel (ahlaki) gelenekler, bilmeye ve yaratmaya duyu-lan tutku vb. Kültür kaos ve güvensizliğin bittiği yerde başlar, korkunun yok olduğu yerde gelişir, özgürlük ortamında en yüce noktasına varır.

Belirli faktörlerin biraraya gelmesi kültürün oluşumunu sağlar. Bunlardan birincisi jeolojik, ikincisi coğrafi faktörlerin uygunluğudur. Taş devrinden modern devrinin geçişin kutuplarında değil de Mezopotamyada bölgesindeki körenen jeolojik oluşumundan ileri gelmektedir. Bunu ekonomik koşulların uygunluğu tamamlar. Latincedeki şu söz çok anlaşılmıştır: "Conditio sine qua non Kultura", koşulların oluşmadığı yerde kültür de oluşmaz anlamına gelen bu sözde çok büyük bir gerçek payı vardır. Suyun oluşması için iki hidrojen ile bir oksijene gereksinim varsa kültürün oluşumuna da yukarıda sözü edilen faktörlerin biraraya gelmesine gereksinim vardır.

Kültürün ilk biçimi tarımdır. Zaten sözcük de Latincede "agrikultura" dan gelir. Tam anlamıyla tarım, (ziraat), çiftçilik demektir. "Civilisation" uyguluk (medeniyet) ise Latincede şehir, kent, site anlamında "civitas" sözcüğünden türeer. Yani kültür köylünün kulübünde başlar, kentlinin şatosunda gelişir.

Uzun yıllar kültürün Osmanlıcada karşılığı Arapçadaki tarla sırme anlamına gelen "hars" olarak kullanılmış, "civilisation"un ise karşılığı olarak Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göçüsünden sonra bu sözcükten türelerek "medeniyet" denmiştir. Kültür sözcüğünün eski Türklerde bir karşılığı yoktur. "Civilisation" (medeniyet) sözcüğünün karşılığı ise Uygur Türklerinin adı kulla-

nılarak "uygarlık" denmiştir. Tarıma ilgili olan "ekin" sözcüğü eski Türklerde kültür karşılığı olarak hiç kullanılmıştır. Daha sonra Nurullah Ataç "agrikultura"nın karşılığı olarak "ekin" sözcüğünü kullanmış, bugün de bu sözcük kismen tutmuştur.

Kültür ile civilisation yani "hars" ile "medeniyet" öztürkçesi "ekin ile uygarlık" zaman zaman birbirlerini tamamlayan iki ayrı kavramdır. Kültür dile, yazısı; uygarlık ise daha çok yapıya dayanır. Almancanın en güvenilir sözlüklerinden olan Wahrig'in "Deutsches Wörterbuch"u kültür söyle tanımlar: "Gesamtheit der geistigen und künstlerischen Ausdrucksformen eines Volkes (Kunst, Wissenschaft usw.) Urbarmachen des Bodens, Anbau von Pflanzen, auf besonders Nährboden geziichtete Bakterien oder andere Lebewesen (Bakterienkultur, Pilzkultur); die antiken, orientalischen Kulturen; eine hochentwickelte Kultur 2. geistige und seelische Bildung, verfeinerte Lebensweise, Lebensart; er hat Kultur (lat. cultura: Landbau, Pflege (des Körpers u. Geistes); zu lat. colere (be)bauen, (be)wohnen, pflegen; verwandt mit Kolonie".

Aynı sözlük medeniyeti ise şöyle tanımıyor: "die technisch fortgeschrittenen, verfeinerten dässeren Formen des Lebens und der Lebensweise eines Volkes, im Unterschied zur Kultur."

TDK'nun en yeni baskısı (1983) Türkçe Sözlük'ü kültür hemen hemen yukarıdaki gibi tanımlıyor, söyle: 1. Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün öndegeksel (maddi) ve tinsel (manevi) "parantezleri ben açtım" değerler ile bunları yaratmadı, sonraki kuşaklara iletmede kullanılan, insanların doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların tümü, ekin, hars 2. Bir topluma ya da halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat yapıtlarının tümü 3. Usavurma (muhake-me etme), beğeni ve eleştirmeye yeteneklerin ögrenim ve yaşıtlar yoluya geliştirilmiş olan biçimi 4. Bireyin kazandığı bilgi: "Fizik kültürü kuvvetli bir kişi" 5. Uygun dirimibilimsel (biyolojik) "parantezleri ben açtım" koşullarda bir mikrop türünü üretme 6. Tarım.

Aynı sözlük "uygar, uygarlık" kavramlarını söyle tanımlar: 1. Düşün, sanat ve endüstri alanlarında çok büyük bir gelişme göstermiş olan, medenileşmiş, medeni, mütemeddin: Uygar bir toplum 2. (İnsan için) Kültürlü, eğitimli, görgü kurallarına uyan, medeni: Örnek, (Yani uygar, çağdaş bir insan olacaksınız) İ.Yalçın.

Fransızcanın ünlü sözlüğü "Larousse" da "culture" ile "civilisation"u bu anlamlarda uzun uzun tanımlar, bol bol örnekler verir.

Bu tanımlamalara göre bizim toplu-

mun kültürü de uygarlığı da eksiktir, yeterli değildir. Baksanızı; kültürün tanımında "İnsanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğin ölçüsünü gösteren araçların tümü" diyor. Uygarlığın tanımımda da "Düşün, sanat ve endüstri alanlarında çok büyük bir gelişme göstermiş olan.." dediğine göre doğru oturup doğru konuşalım. Doğal ve toplumsal çevre reye egemenliğimizin ölçüsü ne kadarıdır? Düşün, sanat ve endüstri alanlarında çok büyük bir gelişme göstermiş miyiz? İki koca kente İstanbul ile Ankara'da susuzluktan salgın hastalıkların başladığını (hem de kış mevsiminde) duymadık mı? Pasteur'un yüz elli yıl önce kökünü kuruttuğu kuduzla bile başademeyen ülkenin kültürü ne kadar büyük olur? Bir roman, iki şiir, üç resim büyük bir kültür ve uygarlık yaratmaya yetер mi?

Bu iki kavram ayrı ayrı görünse de tarih boyunca birbirini tamamlayan kavramlar olmuştur. Bazan bir toplumda uygarlık kendi yazılı kültürünü aşmıştır, bazan da kültür uygarlığının önüne geçmiştir. Bu açıdan bakınca Osmanlılar daha çok yapı sanatına dayalı eserler verdiklerinden uygarlıklar yazıya dayalı kültürlerinden daha ilerideler.

Kültüre belirli bir irka bağlı olmadığı için arz küresinin her kısmında değişik biçimlerde kendini gösterir. Coğrafi ve ekonomik koşullar kültür biçimlenme-rini belirlediği gibi değişik insan tiplerini de belirler. Fransız kültürünü Fransızlar yapmadı, tam tersine; tarih boyunca oradaki coğrafi, tarihi ve ekonomik koşullar Fransız tipini yaratır. Aynı sav Anadoludaki insan için de geçerlidir. Türk kültürünü Türk insan yapmadı, tam tersine Asya'dan ve Kükük Asya ya kadar coğrafi, ekonomik, etnik ve jeolojik koşullar, son belirlemeye üretim ilişkileri Türk insanını biçimlendirir. Aynı maddi koşullarda başka bir ırktan bir insan, örneğin yedi-sekiz göbek öncesi bir Fransız veya İngiliz Osmanlı'da veya Anadolu reaya koşullarında yetişse dün-nün reyası, bugünkü kırsal kökenli Türk kiyelisinden farklı olmazdı. Nitelik Hristiyan kökenli devşirme çocukların Osmanlı ve İslam benliğinde yeniceri ağası ya da şamar oglanı olmalarında eski kökenlerinin bir rolü olmaması gibi. Birkaç örnek: İbrahim Müteferrika'nın Macar, Mimar Sinan'ın Rum veya Ermeni, Sokullu'nun Sırp veya Boşnak, Şeker Ahmet Paşa'nın Rum kökenli oluşları onların Osmanlı-İslam kültür ve uygarlığına uygun eserler vermelerine engel olmadı gibi bu uygarlık çerçevesi içinde pek çok yabancı kökenli saray erkânının da yer almamasına engel olmamıştır.

Fiziki ve biyolojik koşulların yanında psikolojik faktörlerin de gerekiliği kültürün oluşumunda önemli roller oynar. Ayrıca siyaset düzen, ekonomik yeterlilik, jeolojik ve coğrafi uygunluk kültürün biçimlenmesi ve gelişmesinde

çok önemli yer tutar. Mısır, Mezopotamya, Anadolu, Akdeniz, Yunan, Latin, Rönesans kültürleri derken yukarıda söylenen faktörlerin gerekliliği sözkonusudur. Onun için göçebe Türk boyalarında çادر ve kılım kültürü yaygınken zaman zaman yerleşik düzene geçişte taştan yapılar ve dekoratif öğe olarak kılım yerine halıya yönelmeleri bu gelişimin doğal sonucudur. Göçebe topluluklarında taşınaması kolay olduğu için köy köy dolasan halk ozanının sirtında "uç telli saz"ın; yerleşik topluluklarda ise "piyano"nun belirgin müzik aletleri oluşu da toplumsal ve kültürel gelişmenin doğal sonucudur. Piyano saz gibi sırtta köy köy dolaşırılamaz. Leonardo'nun Osmanlı toplumunda değil de Rönesans İtalyasında, Engels'in Pakistan'da değil de Almanya'da, Tolstoy'un Rusya'da yetişmeleri yukarıda sözü edilen koşulların o toplumlarda biraraya gelmesindendir. Kişiler için söz konusu olan bu durum, büyük dönüşümler getiren olaylar için de geçerlidir. Felsefenin eski Yunan'da Rönesansın İtalya'da, 1789 devriminin Fransa'da, sanayı devriminin İngiltere'de meydana gelmesi o ülkelerin öyle istemelerinden değil, o faktör ve fenomenlerin onları buna itmelerindenidir.

Kültürün belirgin bir tanımını daha yapabilmek için herseyden önce onun toplumsal yapı karşısındaki yerini de incelmemek gerekir. Bilindiği gibi toplumsal yapı en geniş anlamıyla; bireyler, kattımlar ve sınıflar arasındaki kurumlaşmış ilişkiler bütünüdür. Toplumsal oluşumun dinamizmi kültürün biçimlenmesinde önemli rol oynar. Her toplumun kendinden önceki toplumsal yapıya bağlı olarak gelişmeleri birbirlerinden farklılıklar gösterir. Yapısal örgütlenmenin değişik biçimleri o toplumdaki insanın davranış biçimlerini de belirler. Toplumdaki yapısal örgütlenme din, gelenek, hukuk, örf ve adetleri gibi üstyüp kumuları o toplumun görüşünü ötekilerden farklılaştırır. Osmanlı feodalitesindeki insanın düşünüş biçimleri bu nedenle farklıdır. Yani toplumlar çeşitli kültürleri yaratmazlar; kültürler toplular arasındaki çeşitliimleyici yaratırlar.

Kültür, birbirleriyle yakından ilişkili ve birden çok özelliği olduğu için başlangıcından beri sosyolojiden çok antropologının konusu olmuştur. Her ne kadar insan güç koşullar içinde de Robinson gibi tek başına yaşasa da, birtakım gereksinimlerini karşılaşa da, öteki hayvanlar gibi kişisel yaşıntı ve deneyimleriyle bazı bilgiler edinse de, bazı sorularını çözümese de başkalarıyla iletişimde bulunmayıcağı için toplumsal yaşıtlarındaki kadar gelişme gösteremez. Çünkü iletişim en önemli ilk aracıdır. Kültürün de başlıca taşıyıcısı ve iletişimi dildir. Giderek dilden, dilin iletişiminden doğan yazıdır. Dil de kişinin değil toplumun bir ürünüdür. İnsan kendisi kendisile konuşsa da, ormanda türkçe çağırısa da iletişim yapamaz. Sözlü ya da yazılı simgeler sistemi olarak dil iletişim "communication"un ön koşuludur. Sevincimizi, açlarımız, deneyimlerimizi başkalarıyla ancak dil aracılığıyla paylaşır, dil ile iletiriz. Boş bir adada yalnız bir insan dilini yeteri kadar kullanamadığı için kendi yaşamıyla sınırlı olan deneyimlerini de başkalarına aktaramadığı gibi geçmişin birikimlerinden de yararlanamaz. Bu durumda ortak düşünce, ortak davranış biçimleri de söz konusu olamaz. Demek ki ortaklaşa yaratılan bilgiler, değerler ve yetenekler sistemi olarak kültür; oluşumunu, gelişimini, varlığını ve sürekliliğini toplumsal yaşama borçludur. Robinson gibi toplum dışı yaşamak insanı nasıl soyutlamaksa, toplumdan bağımsız bir kültürden söz etmek de öylesine soyutlama olur. Bu açıdan bakınca hareketli, dinamik toplumlarda, duruk, statik toplumlardaki kültür oluşum biçimleri de farklılıklar gösterir. Bu farklılıklar dinamik toplumlarda lehine, statik toplumların aleyhine belirler. Toplumun hareketelliği, dinamizmi kültürün canlılığını ve etkinliğini sağlar. Toplumun bu dinamizmiiculture "fonctionnel" (işlevsel) bir karakter kazandırır. Kültür ögelerinin işlevsel karakterleri olmazsa etki alanı dalar.

İnsanın topluma varlığını sürdürüp geliştirmesi, doğuya bașederek çevreye uyum sağlaması için her türlü bilgi, be-

ceri, yetenek ve çabaya elde ettiği değerler, nesne ve araçlar kültür kapsamına girer. Beslenmeden barınmaya, korunmadan çoğalmaya kadar her türlü gereksinmeyi karşılamak için başvurduğu yöntem ve kaynaklar kültür kapsamı içindedir. Kültürün bir de en belirgin özelliklerinden biri öğrenme yoluya kazanılıp aktarılmasıdır. İnsan kültürle birlikte doğmaz, ancak doğduğu anda kültür hazırlı bular. Onun için ya tarlada kulağına ezan okunur, ya da şatoda vafiz edilir. İnsanlar önce düşünüp sonra bu düşüncelerine uygun olarak yaşamazlar. Tersine önce yaşar, sonra da bu yaşayışlarına uygun olan düşünceler edinirler. Pek aksıktır ki, bir şatoda bir külbedekinden başka türlü düşünür. Şatutron maddi koşulları ile külbeninkin farklı olduğundan bu maddi koşulların belirlediği her türlü düşüncelerin de farklılığı kolayca anlaşılabilir.

Köylünün köylü gibi senyörün senyör gibi düşümesi maddi koşulların ve çevrenin farklılığından ileri gelir. Bu nedenle insan toplumu bütün düşünSEL, siyasal, töresel yapılarıyla birlikte, ekonomik ilişkileri incelenerken çözümlenir. Diyalektik düşüncenin büyük ustası Marx bu görüşünü adına da şanına da uygun birde çok güzel belirtmiştir: "das Bewusstsein eines Menschen bestimmt nicht das gesellschaftliche Sein, sondern das gesellschaftliche Sein bestimmt das Bewusstsein."*

İnsan bilincini onun toplumsal hayatı belirlediğine göre, bu hayatıya uygun üstyapı kurumlarını da insanların oluşturur. Ama insanların önce yaşamaları için gerekli olan araç ve gereçleri üretmek zorundadırlar. Engels, Marks'in mezai başında yaptığı konuşmada toplumlarda altıayı-üstyapı ilişkilerini anlatırken şu dikkate değer gözlemini belirtir: "Darwin nasıl doğanın organik gelişme yasalarını bulduysa, Marx da insanların tarihinin gelişme yasalarını keşfetti. Bugüne kadar ideolojik amaçlarla saklanan basit gerçek şudur: 'İnsanlar politika, bilim, sanat, hukuk, din gibi (toplumun üstyapı kurumlarını) oluşturmadan önce yaşamalar için doğrudan doğruya gereksinimleri olan ve toplumun altıayı-üstyapı oluşturmak için herseyden önce yemek, içmek, barınmak, giyinip kuşanmak gibi doğal istekler yer alır.'

Taş devri (neolitique) mağara sانتında da görüldüğü gibi o dönemde insan önce avlanı karnını doyurduktan sonra mağara duvarlarını resimlemiştir. Önce resim yapıp sonra avlanmamıştır. Mağara duvarlarında görülen hayvan resimleri bu görüşün kanıtıdır. İnsan araç yapımı insanlığından, giderek toplumsal bir varlık olduğundan toplumun üstyapı kurumlarını da oluşturmaya başlamıştır. Bundan çıkan açık sonuç şudur: Düşünce yapılarını geliştirmek için önce ekonomik yapıyı düzenlemek ve geliştirmek gerekir. Çünkü bir toplumun ekonomik yapısı natsa onun düşünce yapısı da öyledir, yani onun hukuku, töresi, geleneği, eğitimi, dini, kültür, sanatı, devleti özetle bütün yapısal kurumları da ona uygun olarak belirir. Marksist düşüncenin yazılara yazıla, söylene söylene artık Mısır'daki sağırlar sultanın bile duyduğu şı basit gerçeği eli kalem tutan ya da firça tutma hevesli bir takım kişile anlatmak ne kadar güç. Bırakın Mark-

Yaşamımız

bir çölde sıçraya itişe giden ceren
nedir gün deyip de sarıldığımız
sal kendini unutulmuş kaziların serinliğine
bir gün çarpar bir yürek/uzanır sana bir alabalık
kavrar çıkarır seni yumruklarından öperek
tutar simski/dişlerin kenetlenir

bulutlar yumruk yumruk
kızılaşırken akşamın ilk soluğuyla
harareti bir otobüs alır yolları altına
yolları kavrır atarız birlikte
köprüleri eskitir yukarız
eskir, emekli olur
ölürüz

Ismail HAKKI

sist kültürü, sadece kültür kavramının kişisini kösesini merak edenlerin bildiği bir gerçek vardır ki, o da günümüzde ekonomi biliminin bütün bilimlerde olduğu gibi, birbirine taban tabana zıt bulunan iki farklı dünya görüşü açısından incelendiğidir. Bunlardan biri hâlâ da etkinliğini sürdürmeye çalışan idealist, öbürü de XIX. yüzyılın ikinci yarısında Marks'ın ayakları üstünde oturttuğu diyalektik materyalist dünya görüşündür. Biliindiği gibi (peki bilinmez ya, neyse) idealist görüş kapitalist düşünçeyi giderek kapitalist ekonomiyi; diyalektik materyalist görüş ise sosyalist ekonomiyi savunur. Diyalektik düşünce ayakları üstünde oturtulmadan önce toplumun altyapı-üstü yapı ilişkileri Marks'a gelinceye kadar bilimsel olarak açıklanamamıştı. Ne zaman ki Hegel'in diyalektiğini Marx ayakları üstünde oturttu, ondan sonra kavramlar daha da aydınılk kazanmaya başladı. İşte bu üstü yapı kurumlarından biri belki de en önemlisi olan kültür-sanat kavramı tartışma alanı bakımından bugün her zamankinden daha fazla gündemini korumaktadır. Özellikle ilerici ya da devrimci çevrelerde degenilen kültür-sanat konuları diyalektik dünya görüşü bilgisinden eksik olarak tartışıldığı için "üç telli sazin hakkı yendiği" ya da kültürümüzün yeterince tanıtılmadığı yakınlarıyla karşılaşırlar. Oysa materyalist dünya görüşü ve bilgisi (çünkü bilgisiz görüş olmaz) her seyden önce *yazar ve sanatçılardan* görüş açısını genişletir. İnsanın, hele bir sanatçının toplum üyesi olarak varlık kazanması, bir kültür özümsemesile olur. Kültür de bireyin doğuştan getirmediği, sonradan kazandığı bir edinim olduğuna göre çocukluk yıllarından başlayarak kültür ögelerini tannı ve onlara uygun düşünceler, davranışlar oluşturur. Tüm yaşamı boyunca süren bu edinim kişiliğinin bir parçasını meydana getirir. Onun için yazarlığa da ya da ressamlığa soyunan bir takım kişilerin "kemenceyle çalınacak maniyi şiir, masali edebiyat, ağıdı müzik, fotoğrafı resim sanması" hiç de şaşırıcı bir şey değildir. Açık ve ilerici bir doktrinin köklü bir bilgi edinilmeden, iyiye ve doğruya götüren eylemi olmadan, bir yazar veya sanatçının eseri, iyi niyetle de ortaya konsa zayıf olur. Bozuk cümlelerle yazdığı dernek bildirisini de edebi eser sanır. Bu büyük tehlikeyi önleyecek tek çare; sanata, edebiyata heves eden (genç olsun, yaşılı olsun) kişilerin durmadan bilgilerini, kültürlerini artırmaya çalışmasıdır. Düşünme, yorumlama, yaratma gücünü artıran kültürdür, bilgidir. Onsuz resmin, şiirin, müziğin, heykelin, edebiyatın yazgısı tatsızlıklar içinde boalamaktan öteye gidemez.

Bilimin ve kültürün çağımız sanovaında ne büyük bir rol oynadığını gözden hiç uzak tutmamalıyız. Bir sanat e-serini sevmek de anlamlı da bilgiyle olur. Onun için Leonardo da Vinci "*bilen sever*" demiştir. Sanatçı da olsa bir bireyi yetiştirebilen toplumun kültürune eğilmeden anlamak pek zordur. Çünkü bir toplumda kültür aktarmasını kurumlar yapar. Bu kurumlar eğitimden ögrenmeye kadar çok çeşitlilik gösterirler. Radyo, televizyon, basın-yayın gibi iletişim araçlarından başka edebiyat, sanat, müzikle ilgili tüm yayınlar (video, kaset, plak, konser salonları vb.) ekonomik ve mali kuruluşlar hep kültür ak-

tıcılığı rolünü üstlenirler. Buna çocukluk çağındaki aile ilişkileriyle arkadaş gruplarını, mahalle çevresiyle okul ve meslek gruplarını, iş alanlarıyla ilişkilerini de eklemek gerekir. Tüm bu kurum ve kuruluşlar bireyi toplumun bir parçası yaparken kültürün değişik biçimlerini sürekli olarak aktarırlar. İşte bu durumda kültürün hası ile sahnesini ayırdetmek oldukça güçleşir. İnsan yaşadığı, yetiştiği toplumun bir ürünü olduğuna göre (der Mensch ist ein Produkt der Gesellschaft) algıladığı kültür de yetiştiği toplumdan gelir. Yetiştiği toplum kişiye öylesine alışkanlıklar verebilir ki, edindiği bu alışkanlıklardan kolay kolay sıyrılamaz. Öyle gelenekler yetişir ki, bunlardan bir türlü vazgeçemez. Bu alışkanlıklardan iyisi olduğu gibi kötüsü, atılması gerekenleri de vardır. Gelenek adına yoksa köy delikanlısının ödemek sorunda olduğu başlığı kim savunabilir? Kültürümüzün bir parçasıdır diye bütün geleneklerimizi savunacak mıyz? Gelişmiş insan beslenme gereklimi için kesmek sorunda kaldığı hayvanı bile acı çekirmeden, onu uyuşturarak kesiyor. İslam kültürune göre böy-

le kesilen bir hayvan yenmez, murdar sayılır; bu geleneğe karşı gelmeyecek miyz? Evet, davulun sesi uzaktan hoş gelir, ama bir resim sergisinin daracık duvarlarında camı, çerçeveyi, tabloları indiricesine de güm güm davul çalmakta mı büyük kültürümüzün bir parçası olsuyor? Bir halk türküsünde yerine göre zevkle dirlenebilen bir saz devrimcilik adına kemanı ya da piyano ile yarıştmaya kalkılsrsa o kadar özlemi çektiğimiz toplumsal ilerleme sağlanabilir mi? Vakta ki koca Nazım'ın

"... üç telli saz
dağlarla dalgalarla kitleleri
ileri
atlatamaz

Üç telli saz... milyonlarla ağzı
Bir tek ağızla güldüremez, ağlatamaz!..."
dediğini de göz ardı edersek daha kültür-sanat konularında emekleme dönemini aşamamış demektir.

* İnsanın bilinci toplumsal varlığını değil, toplumsal varlığı bilincini bilirler. (Marx)

Güneşe-Özgürüüğe

arkadaşlarım olsun istiyorum
öylesine güvenilir
düşmanlarım gibi
ve düşmanlar
öylesine ebleh
pek çok yoldaş gibi
ve işçiler savaşmasını iyi bilen
işverenleri gibi
kardeşler
olsayıdı
utku

İnsan-Sarrafi

Erkek,
"seni' okuyabilirim
açık bir kitap gibi" dedi,
ve inandı
her kitabı
okuyup
anlıyabileceğine

Yansıtma

Şiirler
basitleşmişse
göstermez bu
her zaman
yaşamın da
basitleştigini

Erich FRIED*

Türkçeleyten Serol Teber

* Günümüz dünyasının Almanca yazan en büyük ozanlarından biri, belki de birincisi olan ve "yaşayan Brecht" olarak tanımlanan Erich Fried, en son, bir kaç hafta kadar önce, "Yoksulların Sözcüsü", büyük devrimci-demokrat, büyük ozan-dramatiker Georg Büchner'in (1813-1837) 150. ölüm yılı anısına konan ödülü almaya hak kazanmıştır... (S.T)

Duisburger Akzente 1987

DAC Kültür ve Sanatına Bakış

Agnes THORBECKE

Üzerinde çekiç ve pergel olan siyah-kırmızı altın sarısı bayraklar Belediye'nin, Şehir Tiyatrosu'nun, Lehmbruck Müzesinin önünde dalgalandıyor.

Duisburg kenti yıllar süren hazırlık çalışmalarından sonra, 2.Dünya Savaşı ve iki ayrı Alman devletinin kurulmasından buyana olanaksız olan bir olguya gerçekleştirdi. Bu DAC'nın kültür yaratıcılarına çalışmalarını ve kültür politikasına ilişkin görüşlerini sergilemek olanlığı veren bir büyük davetti. Bireysel çabalarıyla bu kültür olayını hazırlayan Kültür Müdürü Konrad Schilling'e hiç kuşkusuz bu davet ile halkın kaynağmasına, "düşman imajı"nın yıkılmasına ve karşıt iki ayrı politik sistemde yaşayan insanlar arasında dostça bir diyalog oluşmasına katkıda bulunduğu belgelenebilir.

Mayısın ilk üç haftasında Duisburg'da yaşayanlar oldukça özgün şeyledi. DAC'den gelen 700'den fazla sanatçı, yazar kentin değişik yerlerinde kültürel etkinliklerini çok yönlü bir biçimde sergiliyorlar, tartışmalarla, tartışmalarla açıyorlardı.

Benim için özgün olan her şeyden önce doğrudan karşılaşılma olanağı bulmamızdı. Sosyalist bir ülkede kültür ve kültür politikası nasıl bir gelişim gösterir? Yeni olan nedir? Sanatçı ve yazarlar hangi temaları işliyorlar? Bunların varoluş koşulları nelerdir? Hangi ölçüde eleştirel olabiliyorlar? Neyin basilacağın, neyin sergilenecéğine kimler karar veriyor? Orada "Burjuva Kültürü" ile "İşçi Sınıfı Kültürü" ayrimi ortadan kalkmış mıdır? İşçiler burdakinden farklı bir biçimde mi kültür yaşamasına katılıyorlar? Doğaldır ki bu soruların yeterli yanıtını bulmak, programda yer alan bir çok etkinlikten seçilmiş bir kaç tanesini izlemekle olağansızdı. Ancak bu sorunlarla uğraşma doğrultusunda ilgi uyandırıldı. Ben, bir kaç kişisel izlenimi özete dile getirmek istiyorum.

Kültür Politikası

Universitede, DAC'den sayılı kültür politikacıları ile düzenlenen ve maalesef pek az dinleyicinin geldiği bir söyleşiye katılmıştı, olanağı buldu. Burada, bizde "kültür"den bahsedilince, "kültür"ün gerçekle ne olduğuna ilişkin tanımlamalar oldukça farklı ve belirsizdir. Her kültür politikacısı bir başka kültür kavramı ile iş görebilir. Buna karşılık DAC'de "kültür politikası" denilince özgün bir çalışma alanı değil, aksine genel toplumsal politikanın açık hedefleri ve değer yönelimleri olan bir parçası anlaşılmıştır. Sanat "herşey" değildir, sanat değerlere aracılık eder. "Sanat insanı biçimlendiren, daha duyarlı daha akıllı daha uyankınlık daha bilinçli, kısaca daha insancıl kişiler." Sanat ve kültür aracılıyla insanların kişiliği sosyalist toplumun değer yargılarına uygun bir biçimde gelişir. DAC'nın kuruluşu sırasında sanat ve kültür

sadece sosyalist toplum politikasının desteklenmesinde bir araç olarak kullanıldı. Yani sanat araçtırıldı ve böylece koşulsuz olarak toplumsal ereklike hizmet edenler (sanatçılar) kabul göründüler. Ve bu bağlamda belirli sanat anlayışları —biçimlerine—, örneğin sosyalist gerçekçiliğe bağımlılık geçerli oldu. Ancak DAC'nın bilinçli ve uluslararası hukukta tanınan bir devlet olma yolundaki gelişmeye koşut olarak da sanatsal ifade biçimlerinde ve temalarında bir çok yönlülüklü ortaya çıktı. Barış konusu şimdiki gelişim aşamasında ve kültür politikasının belirlediği değer normlarında ilk sırayı alıyor. Bu, katıldığım bütün etkinliklerde de açık bir biçimde görüldü.

Tiyatro

Tiyatro alanındaki izlenimim beni gerçekte düş kırıklığına uğrattı. Ortak Alman mirasından kalma klasik yapıtlar, üstün bir konuşma tekniği ile ancak daha çok eskimiş ve şatafatlı bir sahneleme tekniği ile sunuldu. Yeninin, hiç değilse Bertolt Brecht'in belirgin izlerinin yokluğunu duyumsadım.

Geothe'den "Egmont'u, Tolstoy'un romanından uyarlanan "Savaş ve Barış"ı ve DAC'in ilk kültür bakanı olan Johannes Becher'in "Winterschlacht" (Kış Savaşı) ni izledim. Ve bizdeki oturmuş fakat tutucu tiyatro çalışmalarından ayrılan pek az farklılık görebildim. Becher'in henüz savaş sürenken yazmış olduğu "Winterschlacht" adlı oyun DAC'nın ilk yıllarındaki antifaşist eylemin örnek bir yansımaları olarak nitelenebilir. "Savaş suçu" ile hesaplaşma herhalde, o zamanlar iyi ve kötü insan ayrimına dayanan klişeleşmiş bir belirlemeye yapılmıştı.

Vera Oelschlaegel'in sahneye koyduğu "Savaş ve Barış"da anti-militarist bir oyundu. Savaş, erkeklik kuruntusunu bir kanıtlaması, diğer tarafından kadınların anlamsız ve cocuksu bir serüven tutkusunun nöbetleri olarak görüp danyışma içinde karşı çıktııkları bir olgu oluyordu. Benim için, seçilen bu oyuların DAC'deki tiyatro çalışmalarını temsil edip etmediği ya da burada göremediğimiz yeni deneysel biçimlerin gelişip gelişmediği sorusu yanıtsız kaldı. Ayrıca, Brecht'ten hiç olmazsa bir oyuncanın yapamaması da üzücü idi.

Edebiyat

Geriye baktığımda en verimli etkinliğin, Kent Kütüphanesinde DAC'lı yazarlarla olan edebi karşılaşmalar olduğunu söyleyebilirim.

Akşamin geç saatlerine degen süren ya da hafta sonlarını dolduran bu programlara birçok insan katıldı.

Gerçekten edebi düşüneler, biçim-

ler ve içeriklerden oluşan çok yönlü bir programı bizlere sunulan.

İki ayrı yazar kuşağı arasındaki ayrim açıkça görülebiliyor:

Bu kuşaklardan ilkini 20'li yıllarda, Nasyonal Sosyalist Diktatörlüğün başlamasından kısa bir süre önce doğup genç yetişkinler olarak DAC'nın kuruluşunu ve gelişimini yaşayan yazarlar grubu oluşturuyordu. Bunlar arasında Günter de Bruyn, Alman Yazarlar Birliği 2. Başkanı Gerhard Holtz-Baumert ve Alman dilinin en önemli dramçılardan biri olan Heiner Müller gibi yazarlar bulunuyordu. Nazi Devrinin ve toplumsal yıkımı ve daha sonra bilinçli bir biçimde algılanan bu yazarlarda geçmişle ya da yeni sosyalist insan imgesi ile esaslı bir hesaplaşmanın yapıldığı temalar ağırlyatıyor.

Ayrıca, yaşam çizgileri ve yazinsal yaratımları doğrudan Nasyonal Sosyalizm tarafından belirlenen iki yazarı da tanıdık: Stefan Heym ve Walter Kaufmann. Stefan Heym 1933'te ABD'ye sığınmış ve ilkin orada yazmaya başlamıştı. Heym, antimilitarist savaş romanı "Kreuzfahrer von Heute" adlı romanıyla dünyaca ünlündi. Yaptığı okumaya 500'den fazla insanın geldiği Heym, DAC'ndeki eleştirel muhalif yazarlar arasında sayılıyor. Kitaplarından birçoğunu simdiye kadar ancak Batı Alman yayinevrlerinden çıkartabildi. Toplama kamplarında öldürülen bir Yahudi ailenin evlatlığı olan Walter Kaufmann ise 1939'da Avustralya'ya göç etmiş ve sonradan 1955'de DAC'ne yerleşmiştir.

Savaş sırasında ya da savaştan kısa bir süre sonra dünyaya gelen genç kuşaktan ise, diğerlerinin yanında genç şair Wolfgang Bartsch ve iki bayan yazar, Helga Schulbert ile Helga Schütz gelmişlerdi. Bu yazarlar DAC dışında başka hiçbir toplumsal sistem tanımadılar. Orada yetişmişler ve simdi sosyalist günlük yaşam üzerine, daha az temel olanı, hatta özselsel yazıyorlar.

Ancak sonuçta Batı Alman yazarlarının yazdığı aynı dilde yazılıyor olsa bile, bir başka toplumsal gerçeklikte ortaya çıkan edebiyatın gerçekte daha değişik olduğu da açık bir biçimde görüldü.

Ne yazık ki, edebiyata ilgi duyan Türklerden pek az kişi bu karşılaşma olağanından yararlandı. Bir "başka" Alman toplumunda ortaya çıkan ve birçoğu henüz esas olarak faşizm döneminde göçte (emigrasyon) edinilen deneyimlerince biçimlenen kitapları okumanın Türk arkadaşlar için de yararlı olacağını düşündürüyorum.

İlgili duyanlar için konuya ilişkin iki yayına da dikkati çekmek istiyorum:

— EINBLICKE · Beiträge zur Kunst, Kultur und Kulturpolitik der DDR. Herausgeber: Der Oberstadtdirektor Duisburg.

— Autorenverzeichnis zu den II. Duisburger Akzenten.

Drei Gedichte vom Petar Pušić

Im Westen nichts Neues

Du fragst, mein Lieber,
wie geht es uns hüben,
ob wir was Neues erwerben?
Alte Griechen und Latiner
haben schon alles geschrieben
über's Leben und Sterben!
Mensch ist dem Menschen
Wolf geblieben!
Gleichwohl ob Westen
oder Süden.
Für uns gilt besser
das alte Sprichwort:
Der Hund an seinem Fressen
ist starker als jeder Wolf!
Weil wir, die Wölfe-
Draufgänger,
sind zu verscheuchen
wie die Lämmer!
Daher, mein Lieber,
sei bloß kein Neider!
Tausche nicht mit Unsereinem!
Bleib lieber drüben!
Reicht's Brot und Wasser
halte dich an Deinen in Deinem!
Weil die fremde Brut
die Ihren wärmt,
und nur nach eigener
jeder schwärmt!

Der Auslandslöhner

Irgends im Karst am blauen Meer
Berglers Sohn Jozo wurde geboren,
wie sanfter Morgen üppiger Herr
ging in die Welt, um sie zu erkoren.
Leichtfüßig sagt er Imotski: Lebwohl!
In Bosnien verließ er Frau und Tochter,
noch zweimal macht er sein Schicksal hohl
dem Spiel zuliebe und dem Alkohol.
Zwanzig Jahr' hat er im Ausland gelöhnt,
war stets galant zu Böse und Gut,
zum Weltmenschen wurd' er sogar gekrönt
bis er auf sie stieß mit voller Wut.
Die greise Dame, mit Namen "Alter",
ertappte Jozo im fremden Zimmer,
am leeren Tisch, mit Frost-Verwalter,
durchfroren, einsam, im Lumpenglimmer.
Die Greise starrt den Greisen an
zählend die Wunden an seinem Liebe,
der Greise stört sich gar nicht dran,
ein Seufzer nur noch erschüttert die Bleibe.
Durch's Klappernfenster drängt das Getümmel,
das Leben entrinnt wie Traum bezeichnet,
die beiden Greisen mit Magengewimmel
bleiben allein, dem Vergessen gezeichnet.

Der Besuch aus Juga*

Oma Mara kam nach Deutschland
zum Besuch dem Schwiegersohn
und sie staunte sehr und fand:
Hat die Tochter guten Stand!
Obwohl draußen Winter ist,
hier gibt's alles, was man wünscht;
Nirgends Sonne - Blumenblüte
wie im Sommer um die Mitte.
Ladentische wimmeln von Obst,
grünem Gemüse und feiner Kost.
Und die Kleider und Geräte
rufen beinah: Näher trete!
Oma Mara staunt nicht minder:
Menschen führen Hunde statt Kinder!
Anstatt Wasser trinken lieber Bier!
Ein sonderbares Land ist das hier!
Anstatt Schnee der Regen brüht,
anstatt Sonne die Birne glüht,
anderes Klima und Gemüt,
nichts wie in Juga, wie man sieht.
All dies schaut sich Oma Mara an,
wechselt mit sich die Worte dann:
Lieber Herrgott, was ist das?
Ein neues Wunder, oder was?!

Den Duft der Blumen kann man vergessen,
kein Geschmack bei so viel Essen;
Man denkt: Man wäre im Paradies,
aber als Mensch fühlt man sich mies!
Wie ertragen unsre Leute diesen Schmaus
in dieser Gegend, tagein und -aus?
Wie kann man leben ohne Wärme,
heißer Sonne und Heimaterde?
Ohne Schnee ist doch kein Winter,
ohne Donner kein Regen dahinter!
Der Duft der Blume am besten ist,
wenn der Tau sie morgens küßt.
Es ist kein Gold, was nur noch blinkt,
kein Reichtum, was man nur ißt und trinkt!
Umsonst sind D-Mark und Dollars Macht!
Für Mara ist besser in Juga bloß Nacht!
Geliebte Tochter, lieber Schwiegersohn,
beneidet habe ich euch bisher schon.
Ihr leidet hier nur, könnt mir's glauben!
Flieht doch nach Hause, meine Tauben!

* Juga ist Abk. für Jugoslawien in Umgangssprache der Jugoslawen, die sich im Ausland aufhalten.

Nâzim Hikmet 85 Yaşında

Yeni Sanat

Bana bak!
Hey!
Avanak!
Elinden o müzittiyi bırakısanı!
Sana,
uç telinde üç sisika bülbül öten
uç telli saz
yaramaz!

Bana bak!
Hey!
Avanak!
Üç telinde üç sisika bülbül öten
uç telli saz
dağlarla dalgalarla kitleleri
ileri
atlatamaz!..

Üç telli saz
yatağını değiştirmek isteyen
nehirlerden
köylerden şehirlerden
aldığı hızla,
milyonlarla ağızı
bir tek
ağızla
gündüremez!
Ağlatamaz!

Hey!
Hey!
Üç telli sazin
uç telinde öten üç sisika bülbül öldü acıdan.
onu attım
köşeye!

Hey!
Hey!
Üç telli sazin
ağacından
deli tiyrakilere
içi afyon lüleli
bir çubuk
yaptılar!

Hey!
Hey!
Dağlarla dalgalarla, dağ gibi dalgalarla, dalga gibi
dağ—lar—la
başladı orkestram!

Hey!
Hey!
Ağır sesli çekiciler
sağır
örslerin kulağına
Hay—kır—di!

Sapanlar güleşiyor tarlalarla,
tarlalarla!
Coştu çalgıcı başı,
esiyor orkestram
dağlarla dalgalarla, dağ gibi dalgalarla, dalga gibi
dağ—lar—la

Henüz Vakit Varken, Gülüm

Henüz vakit varken, gülüm,
Paris yanıp yıkılmadan,
henüz vakit varken, gülüm,
yüreğim dalındayken hentüz,
ben bir gece, şu Mayıs gecelerinden biri
Volter Rıhtımı'nda dayayıp seni duvara
öpmeliyim ağızından
sonra dönüp yüzümüzü Notrdam'a
çiçeğini seyretmeliyiz onun,
birden bana sarılmalısın, gülüm,
korkudan, hayretten, sevinçten
ve de sessiz sessiz ağlamalısın,
yıldızlar da çiselemeli
incecikten bir yağmurla karışarak.

Henüz vakit varken, gülüm,
Paris yanıp yıkılmadan,
henüz vakit varken, gülüm,
yüreğim dalındayken hentüz,
şu Mayıs gecesi rihtimdan geçmeliyiz
söğütlerin altından, gülüm,
islak salkımsöğütlerin.
Paris'in en güzel bir çift sözünü söylemeliyim sana,
en güzel, en yalansız,
sonra da ışıkla bir şeyle çalarak
gebermeliyim bahtiyarlıktan
ve insanlara inanmalyız.

Yukarda taştan evler,
girintisiz, çııntısız
birbirine bitişik
ve duvarları ayışığından
ve dimdik pencereleri ayakta uyukluyor
ve karşı yakada Louv
aydınlanmış işıldaklarla
aydınlanmış bizim için
billür sarayımız..

Henüz vakit varken, gülüm,
Paris yanıp yıkılmadan,
henüz vakit varken, gülüm,
yüreğim dalındayken hentüz,
şu Mayıs gecesi rihtimda, depolarda
kirmızı varillere oturmaliyiz.
Karşıda karanlığa giren kanal.
Bir şat geçiyor,
selâmlayalım gülüm,
geçen sari kamaralı şat'ı selâmlayalım.
Belçika'ya mı yolu, Hollanda'ya mı?
Kamaranın kapısında ak önlüklü bir kadın
tatlı tatlı gülümüşüyor.

Henüz vakit varken, gülüm
Paris yanıp yıkılmadan,
henüz vakit varken, gülüm...
Parisliler, parisliler,
Paris yanıp yıkımasın...

Bir Öykü

Temmuz

Tomris UYAR

Kendini ne zaman düşünse, bir merdivenden iner görünüyordu. Eli, annesinin elinde; küçük tırnakları yenmiş, kirli; kırıcı kurşun kalemlerle çıkarılmış, kalemleri kaymış (*Anne, öyle derinden kesme, sizlitor sonra*), tırnağı çevreleyen deri kapkara olmuş o yüzden, ağıza acı acı geliyor, bir şey tutarken kırırdı, belli belirsiz sancıyor. Neyse, annesinin avucunda gizli ya, kimseler göremez. Azalan günün tarazlı uçları (*yparlanmış, tutamaksız*) darmadağın yattırmış göge. Yaz, bu demekti biraz da o günlerde: el, annenin eli içinde, denizli akşam kokusu, kum, ıslak lokantalar, iskeleye giden yol. Sabah kalkılınca hava güneşli. Parmaklarının ucuna basa basa pencereyi açarsın. Muşamba soğuktur. Ahşap evin kapısındaki demir indirilir: Artık gelen gelsin. Mutfak penceresinden sarışık görünür. Mutfak bahçesi beyazdır, geceden kalma bilgiliğini sürdürür, ceviz ağaçlarını salar. Bu temmuzu gözden kaçırılamalı, her ayrıntıyı bir yana çivilemeli. Şaşkınlık. Önce babanın tras suyu istilacak. "Kırmızı ibriği ocağa koyuver kızım, çabuk." Demek denize gidiyoruz. Denizde karpuz kabukları... Kiyiya inen yol bugünya örtülüdür, gül fidanlığından geçilir, bir adam kasketler ve mayolar satar; biz yokuştan inerken bir eziklik çöker üstümüze. Sicaktan. Suyun başında bekleyeyim de çabuk kaynasın. İçimden şarkı tuttururum, şarkının bir yerinde suna nasisa işinir. Önce kenarları kabarcıkları. "Haydi! Çabuk ol kızım." Sonra sofraya geçirilir. "Çaydanlığı getiriver." Kahvaltı örtüleri damalı olur. "Ekmeği elle koparmak ayıptır."

İşte böyle bir günün (ya da o günün) sonunda, dediği merdivenden iniyordu. Saçı örülümsüz, iki kurdeleyle bağlanmış. Kurdelelerinden özellikle hoşnuttu, çünkü üçlarındaki bıçimsiz çizgi kesilmişti; üstelik örgüler sıkıldı, başını iki yana sallayıbıldı korkmadan. Merdiven, geniş, yokuş bir yola iniyordu. Ta uzakta vapur. Babası son çıkışlardan: "Bizimkiler bekler nasıl olsa." Elini annesinin avucundan kurtardı, örgüsünü çekerledi. Daha istediği kadar uzamamıştı saçı. Aslında saçının uzunluğunu merak ettiğinden değildi, günün bu saatinde saçını ellerse akşam iyi geçerdi onca, yoksa 'merak' kendine karşı bulduğu bir özürdü. Hem bu kural sağlam mı acaba? Arasında yan çizmek gelirdi içinden, ellememek, sonra yan çizmenin de kurallaşacağını düşünündü. *Demek sağlam.*

Bugün, yani yıllar sonra, aynı akşam saatinde, topuzuna bir filkete sokarken anlıyor bunu, kuralını buluyor. Tek başına bir pastanede oturmuş mektup yazıyor şimdiler. Her mektup kural değildir, çünkü eksiktir, söylememiş kalır, deneyicidir: *daha sağlam.* Durdu. Önündeki listede çay: 150 kgs. Garsonun suda dinlenmiş cilli eli camın üstüne bir fincan çay bırakıyor. Kapıdan giren rüzgar, renksiz suyun yüzeyini dalgalandırıyor. Pastane, yarı ıslak bir kesme şeker gibi tabağında dağınık, eriyor, masalara ayrılıyor. Çayın tadı ne gibi?

"Kızım yesene, lokmalar ağzında büyüyor bu çocuğum." Visne reçeli çiğnendikçe eski, akşam yoğunurğun üstüne dökülür; damalı ortüdeki taze ekmeğin kırmızılıları nedense midemi bulandırır. Akşamları, deniz kıyısındaki çaycaya annemle otururken rüzgar örtülerini savurur. Temizlik kokar her yan. Bakaklarına bir kedinin utangaç burnu değer. Bakışız. Dengeyi benden yana bozmamak için onu kucağıma almayı kalkınam. Bırakırım yalansın, okşarım...

— Kızım surname elini şu hayvana. Pire içinde... Efendim? Evet çay, ama birazdan. Birini bekliyoruz da.

— Anne, kışın niçin babaanneye yolluyorsunuz beni?

— Sıkılıyor musun orada?

— Yoo, ama siz de gelseniz.

— Bakalım.

Babaannelerde bir oda var. Bu kış o odada yatacakmış. Basamakları çıkıp sağa kıvrıldım mı hemen orada. Daha kolay istiliyormuş. Kışın camlar buğulanır. Akşam radyoda fasıl heyeti vardı: "Ne dökmek istesem yaş var." Sözlerini anlayamam ama üzüldürüm. Masanın altında oynarım. Tek başıma.

— Anne, yalnız o evde merdivenler çok gicirdiyor. Bir gece babaanneyle uyurken bir patırtı duymuşum; birileri üst kata çıktı. Hemen tavandaki işığa bakmışım, sallanmışım. Yataktan doğrulup öksürdüm. Boğmacaydım; hep ayağa kalkardım öksürük tutunca. "Uyu kızım, uyu canım." "Annemler geldi sandım, babaanne. Perdeleri çek, ay görünmesin."

Annesine belli etmeden örgüsünü bir daha elledi. Durdu bir süre. Ansızın karar verdi:

— Anne, utanıyorum söylemeye ama, ay'dan korkuyorum ben. Hem merdivenler çok gicirdiyor o evde.

— Koca kız oldun artık. Korkmak yakişmaz sana. Korkmuyorum, de kendi kendine... Öçi filan da öğretmedik. Nereden çıktı bu korku.

— "Geçer." Bir kadın sesi. (İkindileri annesinin kolunda kabul günlerine.)

— Gece utanıyorum, siz geldiniz sanıyorum.

— Ondan mı korkuyorsun, biz geldik diye mi?

— Yoo.

— Bak canım. Bu gece babaannenle kalacaksın, sakın bejni utandırma. Babanla gelecek. Bizde tabii. Bizim evde. Suzan Hanım'lara gitmişim. Seni yalnız bırakmak istemedik. Yatıya yokuz. Babaanneyle güzel güzel oturursunuz. Korkmazsan değil mi?

— ...Korkmazsan. Korkmazsan. mazsan. mazsan. değil mi? Mi? Ha? Ha? Ha? Ha...

Kasanın çingirazı fiyatları çalıyor. Başını kaldırıyor ansızın. Pastanenin dumani arasından yapışık yüzler uzanıyor.: Korku. Korkuluklu köprüler, can simitleri, cankurtaran sandalları, kilitli kalmış dolmuş kapıları, dört nala denize inen ahşap evel, yolların tuzakları, ölü kedi gibi kırılmış keseğitleri, üst kattan pencereye inen urgın, kesilen bilekten çırırlan altın bilezik, suda eriyen muska... Bitmiyor. Beyaz bir gecelik giy. Lavanta çiçeği koksun. Yüzünü ov. Yastiği kabart. Çarşafı ger. Sonra banyoyu doldurursun. Sıcak müslük: kurnazı. Kurna kurnazı bir ılıklık dolar. Göbeğin, göğüs uçlarının kesinleşir. Sicaktan titrersin. Soğuk bir yere dayarsın başını. Önünde diş macunu, firça, bıryantın duran aynada yüzünün sırları döküllür. Dilini çıkarırsın, burnunu kırıştırırsın. Ayaklarından su sızar yere. Tip. Tip. Ufacık bir göl. Bir yerde benzin sesi.

— Bak baban geliyor. Hiç belli etme korktuğunu, kızar sonra. Babaanne izgara köfte pişirecek sana, oracıkta yedirecek. Yemekten sonra şiir okuyacak. Söz verdi. Hem yarın çabucak olur. Uyandın mı, biz ordayız.

— Peki anne.

— Çabuk ol, karşıla onları, babaannenin elini öp. Mektubu bitirdi. Tamamlayamadan. Yine yarı, eksik kaldı. Yine sağlam. Banyoda uğultulu, döne döne büyüğün, yayılan, kızaran bir damla kan. Bacaklarını ellerinle bastır, uğuldasınlar, yerleşsinler. Eriyen, yüzen bir şey. Soğuk su: mavi müslük. Ohh!

Suzanlar, beş buçukta geliyorlar. Çocuğa söyledin mi? Hazır misin? Biz doğrudan oraya gidelim. Onlar eve dönerler. Suzanlar sabah erkenden arabayla eve bırakacakları bizi.

Zarfın ağızı yapışmıyor. Uzuyor. Uzun merdivenden bir daha iniyor. Ben intiyorum. Aşağıda bastonuna dayanmış babaanne duruyor. Sirtını rüzgaraya vermiş. Saçları havada. Yüreğimde kesik bir güvercin kanatı çırptı. Acısa.

Aynı günün gecesi, babaanne:

— Kızım, babaanla konuşuyum, seni bize yollamayacaklar bu kış. Onların yanında kalacaksın. Yaramazlık etme sakın.... Bu çocukluğun var ya, hiç yitirme onu, bazları yitirmezler. Sen öyle bir çocuğa benziyorsun. Korun.

— Olur, söz.

“Kardelen” ya da Bir Direncin Romanı

Aydın YEŞİL YURT

Bir Sovyet yazarı, bir konuşmasında "güçlü sanat güçlü toplumsal çalkantılardan doğar" diyordu. Adını şimdilik numasayamadığım bu edebiyat adamı, günümüz dünyasında edebiyat alanında büyük yapıtların eskiye oranla çıkmadığına işaret etmek için böyle bir sav ileri sürüyordu sanırım.

Bu haklı tespit soruna evrensel baktığında elbette yerine oturuyor. Ancak ayrıntıya inildiğinde, toplumları tümyle altüst etmese de tek tek ülkelerde gelişen, o ülke insanların tümüyle saran toplumsal olaylar hala var. Ve dünyanın pek çok ülkesinde halklar belleklereinden kolay kolay söylemeyecekleri olayları yaşıyorlar. Elbette yaşanan olaylar edebiyata ve sanata da yansiyacaktır. Bundan hiçbir toplum istese de kurtulamaz. Ancak bu her zaman istenileni vermez ve her zaman sanat ve edebiyatı bu sarsıntılardan yüz aki ile çıkamaz.

Ülkemizde de 12 Eylül'den sonra bu alanda yaşananlar bu genellemenin dışında değildir. Ülkemiz 12 Eylül'le ve 12 Eylül öncesi kendi boyutundaki sarsıntılar geçirdi ve geçiriyor. Yillardır uğruna kava verilen değerler bir bir yok edilmek isteniyor, kavramlar giderek güdükleştiriliyor, içi boşaltılıyor. Ve geçmişte pek çok soylu mücadelelere katılmış kişiler birden bire "entel" oluyorlar ve "Bireyin özgürlüğü" nü keşfetmeler. "Bireyin özgürlüğü" öylesine boyutlanıyor ki bilmem hangi ülkede yaşayan sosyalizm kaçını bir yazarın "sex özgürlüğü" nü bolca islediği sıradan bir romanı aylarca liste başında tutulabiliyor, çeşitli kaleml erbaşları kitaba ve yazarına övgüler düzebilir.

Elbette bu yalnız bilmem hangi ül-

kede yaşayan sosyalizm kaçını yazarla sınırlı değil.

Sayıları bu dönemde artan, yine bu dönemde itibar bulan pek çok "yazارımız" var. Şimdi bunlar, ülkemizde gündeme. Kitapları pek çok "baskı" yapıyor. Pek çok basın-yayın organları sayfalarını onlara açıyorlar. Onlar keşfetmeleri "bireysel özgürlüğün" sefesini süryorlar bu dönemde.

"Kardelen" edebiyat-sanat dünyamızda böyle bir dönemde girdi, bir ayrıcalık, bir başkalıkla. Gittikçe çoraklaşan edebiyat dünyamıza bir Kardelen Çiçeği direnci, bir Kardelen Çiçeği güzelliğiyle. Yazar Öner Yağcı bu adı birek koymuş romanına bu belli. Küçük Gülcancı hem gün hem yaştığımız umudun simgesi hem de direncin...

"Kardelen" Öner Yağcı'nın ilk romanı, Roman Akademî Kitapevi'nin 1986 Roman Başarı Ödüllü'nü aldı. Öner Yağcı'yı okurlar daha çok şiirleri ve kitap tanıtma yazıları ile tanıyorlar. Oto-biyografik diyebileceğimiz bu roman bir mahpusun küçük kızı ile mektuplaşmalarını ve küçük Gülcancı'nın kendi dünyasında esen fırtınaların kağıt üzerindeki ifadesidir.

Gülcancı küçüktür. Ama büyük yüreği vardır. Sevgiyle baba özlemiyle çarpan büyük bir yürek. Gülcancı küçüktür ama etrafında örülen olaylar ağını algılayacak kadar da büyük. Gülcancı büyütür çünkü o umudumuzu ve direncimizdir.

Öner Yağcı romanını bir şair duyarlılığı ile yazmış. Her satırı bir şiir tadı bırakarak akıp gidiyor. Bu şiir tadında biraz burukluk, biraz acı da olsa...

Her yazarın ilk kitabı sanıyorum onun şimdiden kadar yaşadıklarını anlatma arzusunu ürünündür. Bu ilk kitaptan onu yakalamak olanağı daha çok gibime geliyor. Öner Yağcı 80 sonrasında dolu dolu yaşayan bir yazarımız. İşkencelerde, mahpus damlarında çektiği çileler, yaşayan toplumsal olaylar onun sınıfının güçlendirdiği gibi onun topluma karşı olan sorumlululuğunu da artırmış. Yaşanılanı paylaşmak, anlatmak öylesine bir dörtü olmuş ki, daha romanın ilk sayfasında Gülcancı'nın ağızından "yüreğim öylesine dolu ki, anlatıp boşalmazsam yüküm ağır gelecek sanıyorum" deyivermiş.

Öner Yağcı edebiyatı düz yazdan ayıran farklı iyi biliyor, bir anlatım türünün sanat değeri olmasında dilin önemini fazlasıyla kavramış. Cümleleri, tek tek sözcükleri seçmede gösterdiği titizlik hemen farkediliyor. Kitabın hangi sayfasını açarsanız anlatımdaki şiirselligi yakalayabiliyorsunuz. Girişte hemen şu anlatımla isiniveriyor okuyucu. "Evet, ben çocuğum. Ama bir çocuk da anlar. Ben anlıyorum. Her şeyi bilmem ama birçok şeyi biliyorum. Zaten her şeyi kimse bilmez ki!" (Sayfa 9)

Şiirsel bir anlatım, bir dönemi

çarpıcı bütün gerçekliğiyle gözler önüne getiriyor. Çocuk kalbinin en saf ve en temiz hisleriley yargılıyor o döneni. İnsan olmanın tüm güzellikleri ve zaflarıyla. Gülcancı babasının "insan" yanımı bir paragrafta söyle anlatıyor: "Babamın ağladığını hiç görmedim. Babam hep içine mi ağlar acaba? Ağlamayan insan olmaz ki! Düşünmek, gülmek, konuşmak, çalışmak, okumak, yazmak, sevmek, oynamak gibi, ağlamak da insanlara özgü bir olay değil mi? Babam da ağlamıştır mutlaka diye düşünüyorum. Ben ağladığuma göre o da ağlamıştır. Ben onun kızı değil miyim? Şimdi de ağlıyor mu babam bazi bazi? Yok yok, ağlamaz kimseye göstermez o ağladığını. Ağlarsa bile içine ağlar." (S.24)

Gülcancı, yani Kardelen her şeyi biliyor. Babasını, annesini, babasının arkadaşlarını, öğretmenlerini ve daha bir sürü bilinmesi gerekeni. Çekilen acılar, uğruna feda edilen canların hep güzel bir dünya için olduğunu biliyor. Bunun için de babasına, annesine ve babasının sevgili arkadaşlarına hiç kızmıyor. Ama çocuk yüreği sizləməz mi, hüzünlenmez mi hiç? "Hüzünü de mi biliyorsun demeyin. Babamın mektupla yazdığı öykülerindeki kuşların yaşadığının adı değil mi hüzün? Niye bilmeyeyim ki?" (S.31)

Ne çok paragraf çizmişim "Kardelen"den ama hepsi buraya alma olanağın yok. Belki gereği de yok. Okuyucu bu paragrafları belleğine yazacak nasıl olsa. Belki de bir şiir gibi sokakta yürürken, Gülcancı'lara rastladığında veya kışın en amansız günlerinde bir gün, kar altından fışkıran çiçeği gördüğünde, ya da bir hüzünlü anında mutlaka mirıldanacak Gülcancı'la birlikte. Dünyanın herhangi bir ülkesinde askerler sokakları işgal ettiğinde, tankla yoksul gecekondu semtlerinde, gecenin alaca karanlığında "aydınılda" karşı korkunç gürültüleri ile yol alırken, yine de umudun ayakta durması gerektiğini "Kardelen"den bir satırla anımsayacak!

Tüm bu alıntılardan "Kardelen"in bir çocuk romanı olduğu sanılmamasın. Kardelen, çocuk gözü ile bir dönemi, halkın paha biçilmeyen yiğit evlatlarının kâh kahpe kurşunlarda, kâh mahpus damlarında yok edildiği veya insan onurunu yok etmek için her türlü tedbirin aandWhere bir dönemi büyüklerin önüne getiriyor sadece.

Öner Yağcı
KARDELEN

1986 Akademî Kitabevi Roman Eserleri

Türk Şiiri Her Kuşakta Devam Ediyor

Demir ÖZLÜ

İsveç Radyosu'nun (Riksradion) Türkçe Bölümünde, Türk şiiri üzerine yapılan konuşmanın metni:

XX. yüzyılın ikinci yarısına girerken, bir sonbahar günü, 14 Kasım 1950'de, İstanbul'da —henüz 36 yaşındayken— ölen Orhan Veli Kanık, 'Garip' akımı devilen yepiyeni bir şiir akımının derin etkisini bırakmamıştır arkasında.

"Montör Sabri ile
Daima geceleyin
Ve daima sokakta
Ve daima sarhoş konuşuyoruz.
O her seferinde
Eve geç kaldım diyor
Ve her seferinde
Kolunda iki okka ekmek."

Su küçük şiir okununca bile anlaşılır, bu büyük şairin şiiri nereye getirdiği, doğallığa, halka, gündelik dile, gündelik hayatın içine, *humour'a* ve sadeliğe.

İşte 1950 yılından sonra Türk şiirinde iki temel akım vardır: Garip şiir ve 1955'lerden sonra başlayan İkinci Yeni.

XX. yüzyıl şiirinin 1950 öncesi büyük isimleri de hiç unutulmamalı; çünkü günümüzde doğru uzanan şiirde, alttan alta hep onların etkisi vardır. Büyük isimler; yani Ahmet Haşim, Yahya Kemal Beyatlı, Nâzım Hikmet, Necip Fazıl, Ahmet Muhîp Dranas, Cahit Sıtkı Tarancı... vb.

Orhan Veli'nin, Garip şiirini birlikte kurduğu arkadaşları Oktay Rifat'la Melih Cevdet Anday da, 1950 yıllarının ortalarına doğru şiirlerini değiştirdiler, imgeci ve kapalı şire yöneldiler. Bu değişerek gelişme Oktay Rifat da eski Latin şiirinin biçimlerine, Melih Cevdet Aday'da Yunan mitolojisinin konularına kadar uzanır. Garip şiirinin en çok sınıf bilinci taşıyan uzantısı Metin Eloğlu'yu da, burada hatırlamak gekekir.

"Yorgun gözümün halkalarında
Güller gibi fecr oldu nûmâyan"

diyor Ahmet Haşim. İkinci Yeni'nin en aşırı şairi Ece Ayhan'sa:

"O sahibinin sesi gramofonlarda
çalanın şey
İncek melankolisimiş yalnızlığımın

diyor.

Aradaki uzaklık ve yakınlık kolayca görülebilir.

İkinci Yeni, imgelere dayanan, ama sözçüklerle de oynayan (Cemal Süreya, Ece Ayhan), bir yandan sese (Edip Cansever, Turgut Uyar), bir yandan psikolojiye (gene Edip Cansever), bir yandan İstanbul mistigine uzanan (İllhan Berk), "Şiirde anlam gerekmez", "Şiirde an-

lam rastlansaldır" diyen bir akımdı. Bu akım da, 1950 sonrasında Türk şiirini derinlemesine geliştirmiştir. Garip şiirin özgürleştirildiği gibi.

Garip şiirinin varoluğu sırasında, nesil bu akım dışında kalan Fazıl Hüsnü Dağlarca, Behçet Necatigil, Cahit Irgat, Asaf Hâlet Çelebi, Celâl Silây gibi çok özgür şairler varsa, ikinci Yeni akımının etkinliği sırasında da, oldukça bağımsız kalmış şairler vardır. Bunlar arasında santimantalist Attilâ İlhan'ı ve şiirini kapalı şiirden de, İngiliz şiirinden de beslenmiş, mizah ve derin duygularla yoğunmuş Can Yücel'i mutlaka anmak gereki.

1960 sonrasında şiir, ikinci Yeni'nin şiir işçiliğinden de bazı öğeler olarak 1940 yıllarının sosyalist şiirine paralel, ama başka bir düzlemede bir değişime daha gösterdi. Sonradan başka alan-

lara kaymış olan İsmet Özel'le, yalnız, ama vakur bir üslubu olan Ataoğlu, Behramoğlu, Özdemir İnce, Ahmet Oktay, Hilmi Yavuz, Refîl Durbaş, Kemal Özer bu dönemin öteki şairleridirler.

Yeni bir şairler kuşağı geliyor şimdidi, kimisi Batı edebiyatından etkiler almaya çok açık, kimisi ise çok kapalı. Sanırım onlar üzerinde fikir yürütütmek, henuz pek kolay değil.

Ben bu kısa radyo konuşmasını Yahya Kemal Beyatlı'nın birkaç satır ile bitirmek isterdim; eski kültürümüz derinliğiyle durgunluğuna gönderme yapılan o ünlü iki satırla:

"Belki hâlâ o besteler çalınır
Gemiler geçmeyen bir ummandır."

Türk şiirini her kuşakta devam ediyor.

Ağlamak Gibisi

ağlamak gibisi
engin koyaklarda
zulada
ak karanfil
ak güvercin
sırmalı zeytin ağaçları uslarında
yürekleri avuçlarındaydı

ağlamak gibisi
selvi boyluydu sevgileri
korkuları
endişeleri
ak kanatların kırılışında
sırmalı gün ışığına kara düşürülmüşindeydi

ağlamak gibisi
acıdan sevince
yumuşaktı
ak paktı usları
onlardan arda
ağlamak gibisi
duru dürüstlük ağaçlarına
gene
toprağına cemre düşecek yaşamın
her baharda
ve de
ak kanatlı umut güvercinler
umut yitmesin
kararmasın yürekler
bahar baharlığına doysun diye
yatacak
yatacaklar kuluçkaya

H. ÇİMEN

Vehbi Bardakçı Finlandiya Televizyonunda

Ali GÖRGÜN

Vehbi Bardakçı, 10 Mayıs 87'de, Berlin'deki Elternzentrum'da, iki dilde Hittit Verlag'dan çıkacak olan "Gurbet Yurdumdur" adlı son kitabı tanıtıldı. Bardakçı, kitaba adını veren öyküsünü okuduktan sonra okuyucuların gelen soruları yanıtladı. İki dilde düzenlenen toplantıda, öykünün Almancasını, kitabı çevirmeni Gisela Fischbeck okudu. İlgiyle dinlenen ve yaklaşık üç saat tartışılan öyküde, küçük yaşıta Almanya'ya gelen bir Türk kızının dramı dile getiriliyor.

Berlin'in 750. kuruluş yılı nedeniyile, azınlıkların ve özellikle Türkiyelilerin etkinliklerini konu alan bir büyük saftılık bir belgesel program hazırlamak üzere Berlin'e gelen Finlandiya Televizyonu, Bardakçı'nın okumasını yer yer görüntüledikten sonra genç yazarımızla bir de söyleşi yaptı. Kendisiye ben de görüşüm ve aşağıdaki soruları yönelttim:

"Die Fremde ist meine Heimat" adıyla Almanca-Türkçe çıkacak olan son kitabımdan bir öykü okudun. Öykü, Alman dinleyicileri oldukça etkiledi ve ilgi topladı. Bu öykünü, daha önce yaptığın Türkçe okumalarında da okudan mu, okudunsa ilgi nasıldı?

1986'da, Batı Almanya'nın yaklaşık 15-20 kentinde okumalar yaptırm ve gitgidi her yerde değişik öykülerimi okumama karşın hemen hemen her toplantımda bu son öykümüz mutlaka okudum. Çünkü öykü, buradaki insanımızın, en temel, en canalıcı, en duyarlı sorunlarından birini konu alıyordu ve beklediğim ilgiyi fazlaıyla gördüm. Örneğin bu öyküyü Hamburg'da, Türkiyeli Demokratlar Derneği'nde yedi saat, Stuttgart Dostluk ve Dayanışma Derneği'nde dört saat tartıştık. Almanların ilgisini, konunun çarpıcılığını çok, Gisela'nın o güzel çevirisine borçluyum kuşkusuz.

İstersen başa dönelim Vehbi. "Acılar Toprağımdır" senin ilk kitabı. Kitabında on iki öykü var. Hemen hemen hepsinde de, bir dönenme damgasını vuran gençlik hareketlerini ve sonuçlarını vermişsin. Bu konuyu işlemek nereden aklına geldi?

Gençlik hareketlerinin en yoğun olduğu bir dönemde lise öğrenciydim. O koşullarda yaşayan ve yazmaya özenen bir genç elbette kendi döneminin tanıklığını yapacaktır.

"Acılar Toprağımdır"da, "İşne", "İgne yutan" ve "Kutu" adlı öykülerin, bana diğer öykülerinden biraz değişik geldi. Diğer öykülerindeki sırşel anlatım bu üç öyküde ayaklı bir hava var. Sen ne dersin?

Haklısan. Bu üç öyküde, gerici düşündelen kaynaklanan olumsuzluğu vermeye amaçladım. Bu olumsuzluğa, diğer öykülerimdeki yaklaşımından doğal olarak aynı bir yaklaşımım oldu. So-

kak ortasında vurulan bir insanın duygularıyla, çocuk yaşıta diyebileceğimiz gençleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanın bir insanın duygularını aynı dille anlatamazsınız. Aynı dille anlatırsınız, okura vermek istediğiniz şey bulanıklaşır. Olaylara eğer olayların içinden değil de bulutların üstünden bakıyorsanz o başka.

İkinci kitabın "Kapı Kapı"da, bireyin yalnızlığı ve çaresizliği işleniyor. Bir insanın adım adım tükenmesine tanık oluyoruz. Öyle mi acaba?

Sınıflı toplumlarda yalnız insan kendine yatabilmek ve giderek tüketmek zorundadır. Özellikle bizim toplumda olduğu gibi sınıfı ayrışmanın henüz kesinlik kazanmadığı toplumlarda, yalnız insan gerçekten çok zavallı, çok çaresizdir. Korkunç bir çıkmazın içindedir. Onu anlatmaya çalıştım. Örgütü bir insanın anlatarak sözümona "ilerici" bir sanat da yapabilirdim. Hatta ona "devrimci sanat" diyorlar, o başka bir konu...

Doğru mu sence? Örgütü biravaşımın öyküsünü, romanını, şirini yazmak, resmini, müziğini, sinemasını yapmak, devrimci sanat yapmak mı oluyor?

Eğer o alanda kendinden önce öyle bir şey yapılmamışsa tabii devrimcidir. Nazım Hikmet bunun en güzel örneğidir. Ben günümüzde yaygın olan bir yarlıdan söz etmek istemiştim. Şimdi artık Nazım'dan güzel de yazsanız, Nazım gibi yazıyorsanız, devrimci değil, taklitçisiniz.

Biz yine "Kapı Kapı"ya dönelim. "Kapı Kapı"daki İlyas Hacı Beyin çıkmazıyla, Ahmet Altan'ın tiplediği örgütü insanın çıkmazı sonuç olarak aynı değil mi?

Değil. Birinde örgütlü insanın çıkmazı var, diğerinde ise örgütüsüz insanın çıkmazı... Birbirine tamamen zıt. Gerçi 12 Eylül öncesi birtakım örgütler yaptıkları yanlışlarla bünyesindeki insanları gerçekten çıkmaza sokmuşlardır; ama bu çıkmaz, "örgütlenmenin" değil, "sağlıksız örgütlenmenin" bir sonucudur. Bu çıkmazı romanda genelleştiremek vermek, gençlik hareketlerinin olumuş yönlerini gözmezlik gelmek demektir. Büyük haksızlık olur bu.

Özellikle senin "Yarım Kalan Türkü"yü okuyunca, kitapların arasında bir iç hesaplaşmanın ürünlerini gibi geldi, ne dersin?

Hedefe ulaşmak istiyorsak, her yıl过后sonra kendimizi tepeden tırnağa gözden geçirmek zorundayız. Gelişmenin önündeki en büyük engel tabii ki sömürücü sınıf; ama, uzun vadeli hesaplardan yoksun, maceracı diyebileceğimiz birtakım sorumsuz eylemlerle biz az mı zarar verdik kendimize? Ayrıca benim görüşüme göre, sanatçı, kendini yargılayan, kendinden hesap soran, kendini

sorguya çeken kişi olmalıdır. Ben bunu özel yaşamda daha çok ve acımasız yapmaya çalışıyorum. Öykülerime de yansıyacaktır kuşkusuz.

Kitaplarını niçin Türkiye'de değil de burada yayınladın Vehbi?

Buradaki koşullar belirleyici oldu. Almanya'daki yayınevleriyle daha kolay ilişki kurabildim; ama ben onları Türkiye'ye yayınlamayı hep düşündüm tabii. Hatta bu konuda bir-iki korkak adım attım, ama kabuk çelmelediler. Belki ters gelecek ama, Türkiye'de henuz yayanınmamış olması benim için iyi bir şans aslında. Çünkü burada çok değerli eleştiriler alıyorum ve onları yeniden gözden geçiriyorum. Örneğin, Fakir Baykurt'a, Ünal Selekc'e, Adnan Bin-yazar'a bu konuda çok şey borçluyum. Ortaya çıkan sanat ürünlerini, özellikle de yazın dalları, süreç içinde, yazar-okur ilişkileri sonucunda kendini tamamıyor.

İki dilde çıkacak olan son kitabımdan kısaca söz eder misin?

Kitap, iki uzun öyküden oluşuyor. Birinci öyküde, göçün getirdiği yeni yaşam biçimine birinci kuşağı gözyle bakıyorum. Bu bakış, doğal olarak iki kültür çatışmasının kaynağını oluştururken, ikinci kuşağı, her iki kültüre de yabancısı ve gurbeti yurt edinen ikili bir özellikle ortaya çıkmamasına neden oluyor. Öyküde, çok küçük yaşlarda Almanya'ya gelen bir Türk kızının iki ateş arasında sırtı giden zorlu yaşamını dile getirmeye çalıştım. İkinci öyküde kahramanımız yine genç bir kız. Hatta bizim ölçülerimize göre çocuk, ama kırsal bölgede onu şart "gelin" etmenin zamanı gelmiştir. Yüzlerce yıldan beri kökleşmiş düşüncelere, törelere, değer yargılara, ahlak kurallarına karşı tek başına meydan okyan bir kızın acılılığını... İnsan olmanın bedeli...

Bu konuşma için teşekkürler diyelim ve söylemek istediğiniz son sözünle bu konuşmayı burada noktalayalım.

Son sözümü yolum sonunda söylemek isterim. Yolum başındayım henuz. Sevgiler...

Bir Öykü

Günlerden Bir Gün

Birsen SAMANCI

ZİL sesi. Beni yillardır sabahları yaşamaktan bıktıran saatin pis sesi. Uyanmak istemiyorum. Yahut gözleme rimi açmadan uyuyorum. Onu kapı arkalarına, yatağımdan uzaklara attım yine olmadı. Her sabah sesini işgne gibi kalbime duyurdum. Zilini hep beş dakika önceye kuruyorum. Uyanınca beş dakika daha yatabileceğimin mutluluğunu duyabilmek için, çalar çılmaz kalkmak zorunda olmamak için. Başımın ağrısına ağrı katıyor. Ateşim yükseldi, daha da yükseliyor. İşe gitmek, mutlaka gitmek gereklidir. Daha geçenlerin rapor aldım, tekrarlamam. Yapmak istemediğim, nefret ettiğim işten atalar diye de ayrıca korkarım. Saate bakıyorum, dört dakikam geçmiş. Ne çabuk yarabbi. Bir dakikacık daha yatabilirim. Bütün gün yapacağım işler gözümün önüne geliyorlar. Fabrikadan çıkışın temizlik işine gideceğim. Türkiye'de bir daire alabilmek için, çok çalışmam ve kuruluşuna kadar paraları biriktirmem gerekiyor. Yorgunluktan, bükünlükten yakınmanın sırası değil. Gözümün ucu ile tekrar saate bakıyorum, vakit tamam olmuş. Bir dakikacık, ne olur bir dakikacık daha yatayım, işimi hızla yapar, çabuk hazırların yetişirim diyerek kendi kendime yavşarıyorum. Henüz yeni uykuya dalacakmışım gibi, gözlerimi tekrar kapatıp, yumuyorum. Düşüncelerim yine almak istedigim eve gidiyor. Güneş gören pencereleri olsa. Denize, uzaklara, boşluğa baksa. İç açıcı manzaraları olsa. Geniş, güzel, kocaman pencere bir salonu olsa. Pencerelerinden bol bol güneş girse. Hafif hafif esen rüzgarda, yerlere kadar uzanan, bembeyaz tülleri yavaşça kabarıp, sallansa, dalgalansa. Rahat, yumuşacık kolktıklara, işe yetişme telaşım olmadan, sere serpe otursam. Elimde bir kitap, huzur içinde olsam. Yillardır uzaklardan hasretini çektiğim sevdiklerim yanımdaydı. Olur mu? Olur mu acaba? Vakit bir değil iki dakika geçiyor. Yatak vücutumu nasıl da sicakı sıcakı sariyor, bırakıymayı. Zorlukla, ahtapot kollarından sıyrılmamasına ve isteksiz kaşkıyorum. Evden çıkmak için onsekiz dakika zamanım kaldı. Aslında bu evi terk etmek için can atmam gereklidir. Bu raya da ev mi denir? Bir odacık. Karanlık, havasız, can sıkıcı. Cam aşsan gürültü, toz olur, acmazsan yemek kokar. Çamaşırımla, dolap içlerine kadar dolar.

Etekliğimi ve kazağımı akşamdan çıkarıp çıkarmaz ortaya atıvermişim. Başkasını aramaya ne lüzm var? Tekrar onları alıp hızla giyiniyorum. Çayımı hazırlıyorum. O kaynayan caya kadar yüzümü yıkıyorum, dişlerimi fırçalıyorum. Aynadaki karmakarışık olmuş yüzüme, erken kalk da gözlerini, yanaklarını, dudaklarını boyası, kadın olduğunu unuttun, diyasetasyonum. Akşamdan hazırlanmış bir dilim ekmekle kahvaltı ediyorum. Oysa ne çok severim rahat kahvaltı etmesini. Ekmeğimi kızartmayı, soframı çeşit çeşit süslümemi, mis gibi çayları hazırlamayı. Dakikalar su gibi akıyorlar. Fabrikada bana zehir olan, bitmeyen dakikalar evde niçin hızlanıyor, koşa koşa gidiyorlar? Keşke iki dakika fazladan yatmasaydım diyorum. Yarın fazladan yatmamağa, hatta bir dakika önce kalkmağa karar vererek, altyı on gece evden firlıyorum. Sanrı yarın uykumu almış olacağım, yatmak istemeyecekmişim gibi. Adeta uçarak fabrikaya giderken saçımı taramayı unuttugumu anlıyorum.

Henüz gün ağarmamış, yollar karanlık. Fakat ortalığın benim gibi koştururan insan ve arabalarla dolu olduğunu görüyorum. İş yerime taşıta binmeden gidebildiğim, evime yakında iş bulduğum için çok memnunum. Yağmurda ıslanmanın, üşümenin beklemekle, yürümek arasında farkı var. Süre aynı olsa bile vücutuma ikisi aynı etkiyi yapamıyorlar. Beklemek düşüncelerimi bile durduruyor. Hiç bir aracı gözlemek surunda, daha kötüsü kaçırırmak durumunda kalmıyor.

Nefes nefese fabrikaya gelince, soyunma odasında başkanları ile beraber acele acele iş elbisemi giyip makinenin başına koşuyorum. Oturmamla beraber boru ölüyor ve ben iki dakikanın önemini daha iyi anlıyorum. Hiç dinlenmeden işe başlıyorum. Günde bin altıyüz adet otomatik elektrikli ütü yapıyorum. Durup dinlenmeden, sekiz saat çalışıyorum. Bant dönüyor, matkaplar çizitlerle çalışıyor, herkes bir ağızdanmışcasına bağırarak birbirine sesini duyurarak konuşuyor. Bu

hengameli ugultunun monotonluğuna kendimi kaptırıyorum ve bant gibi akıp gidiyorum.

Bir ütü tabanındaki demirinden başlayarak, bitmiş halde paketleninceye kadar elle kadın işçinin elinden geçiyor. Kadıncların elleri, kendi işlerinde ustaların ustası olmuşlar. Elleri ise öylesine alışmışlar ki kişiden bağımsız olarak çalışiyorlar. Eller düşünüyor, eller görüyor, eller kontrol ediyor. Malin iyi veya kötüsünü eller biliyor. Kendinden öncekinin yanlışını eller buluyor. Eller başlıbasına insan. Eller başlıbasına makine. Bu nedenle başdöndürücü bir hızla çalışılabilir. Her an çoğalan akortları, olmaz zannedilen sayıları tamamlıyor ve bitecek günü, onun ucundaki rahatı bekliyoruz. Yeni iş başı yapan bir işçi ile akordun çoğaldığını aylar sonra anlıyor. Beş yıl önceki çalışma hızı ile bugündeki arasındaki yüzlerce farkı, nasıl azar azar tempolu yaptıklarını ancak günler geçince farkedebiliyoruz. Türkler, Yunanlar, Yugoslavlar vatana gidecekleri, fabrikadan, işten kurtulacakları, bu memleketi terkedeceleri, evde oturup sadece ev işi yapacakları günün umudu ile çalışıyorlar. Hafta sonuna bir gün daha yaklaşabilmek için saatin üç olmasını bekliyorlar. Yorgun da olsalar, bükün da olsalar, öyle veya böyle, nihayet saat üçü on geçiyor ve paydos borusu yürekler su serpercesine ötüyor. Akort çıkarıcısına fabrikayı gerilerde bırakıp, düşüncelerimizde de terkediyoruz ve evlere doğru dalgalana dalgalana koşuyoruz.

Bencileyin eve uğramadan ikinci işe gitmek zorundayım. Tramvay durağına kadar yürüyorum. Az da olsa alıcı gözü ile sağımıdaki mağazaların vitrinlerine bakıyorum. Mağazalardan birinde elektrikli eşyalar satılıyor. Göz ucu ile onun da vitrinini tariyor ve ansızın oradan bana adeta gülümseyerek parlayan emeğiğini görüyorum. Tanıdığım biriyim gibi ona doğru yaklaşıyorum. Bu ütü vitrininde malların hepsinden daha mı parlak? Yoksa bana mı söyle gelir? Yok canım malların en güzeli o. Bütün vitrini adeta o kaplıyor. Paketi, kablosu, metalii, yanmasına yazılmış konmuş para değeri ile hem benimle birlik, hem de benden ayrı bir durum var. Benimle de adeta konuşmak istiyor. Ben de konuşuyorum. "Biliyor musun seni ben günde en az bin altıyüz adet yapıyorum. Otuz marka yakın değer vermişler sana orada, oysa benim için dün yaralar değersin. Seni yaptığım karşılığında bana bir mark bile ödemiyorlar, haberin var mıydı bundan? O kadarcık mı yoruldum ben seni meydana getirirken? O kadarcık mı emeği var? Senin üzerinde benim ve ellî iş arkadaşımın emekleri, düşleri, umutları ve almayı umut bile edemedikleri var. Bu duyguları senin içine islediler onlar. Bu yüzden duygulusun sen söyle. Seni yapacağım derken, bir gün ayagım takılmıştı da, başparmağımın tırnağı dibinden kopmuşu hatırlıyor musun? Firmamın doktoru ile ustababası ne dedilerdi o zaman?" "Ayakkabıın kurala uygun değil" dediler. "Aci parası alamazsun, firmanın değil suç" dediler. "İşine devam et" dediler. Bir zamanlar Türkiye'de bir memur hanının parmağına büronun perdesini takarken, gözle görülmeye tahta kıymığı battırdı da eve gitmek için izin istedi. Zonkluyormuş. Burada söyle değil işler. Ben ille de eve gitmek isteseydim ücretimi keserlerdi, biliyorsun değil mi? Seni elime nasıl dikkatle aldığı hatırlı bakalım. Üzerime düşürüp bir yerimi incitmeyesin diye değildi. Düşersen sana birsey olmasın diye idi. "Ayağına bir şey yapamayız" dediler amma, seni düşürüp bir yerini çizseydim, ne çok şeyler yaparları bana. Sendin kıymetli olan, ben değil. Sahi seni ben ne zaman yaptım? Üç yıl önce mi? Bir hafta önce mi? Benden sonra kimlerin eline geçtin? Kimlere para kazandırdın da, şimdi seni satın alayım diye vitrine çıktı, parlıyorsun söyle. Ne yazık ki seni alamayacağım. Uzun süre de durup seninle dertleşmeyeceğim. Hoşça kal. Umarım seni alan iyi kolların. Benim gibi yüreği dağını biri olur da, kimbilir hangi ağlayan, yaralı eller yaptı bunu diye okşar seni. Vitriinden bezgin bezgin uzaklaşıyorum. Tramvay geldi gelecek. Ona yetişebilmek için, isteksiz durağa doğru koşuyorum.

“Auch die Worte sind Adern in Ihnen fließt Blut...”

Mehmet ÜNAL

(Selbstgespräche mit Ritsos)

Das ist also er.
Ja, er ist es!

Genauso sieht er aus, wie ich ihn erst-
mals auf einem Photo gesehen habe.

Er ist es, der die wunderschönen Gedichte geschrieben hat. Ein Mann, mit einem Herz, das aber Tausende, ja Millionen Herzen anspricht.

Ich wollte ihn fotografieren, viel mehr fotografieren... Es war nicht möglich... Er hat es nicht abgelehnt... Ich habe ihn auch nicht gefragt.. Der Zeitpunkt, an dem ich ihn getroffen habe, hat es nicht möglich gemacht... Sein beste Freund war gestorben.¹ Ich konnte ihn von ihm losreißen... Es wäre nicht fair gewesen...

Aber ich sehne mich zu dem Tag, an dem ich ihn auf den Plätzen und Orten fotografiere, wo er sich seine Inspirationen geholt hat.

Ich wollte die Inhalte, die vermittelten Gefühle seiner Gedichte beim fotografieren festhalten, seine Gedanken und Aufregungen bannen.

Ich hoffe, daß es mir eines Tages möglich sein wird, dieses Vorhaben zu verwirklichen.

Wenn ich mit Ritsos ausreichend-länger-gesprochen hätte, was hätte ich ihn gefragt? Unsagbar schwer ist es, für einen so berühmten Dichter Fragen vorzubereiten. Deshalb genügte mir zwei Fragen zu formulieren, den Rest der Zeit ihn nur zu beobachten.²

Ich wollte nicht fragen, wann er geboren; wo er lebte; was er studierte; aus welchen Familienverhältnissen er kam; wie er seinen Lebensunterhalt verdiente; seit wann er schreibt; durch wen oder was er zum Schreiben inspiriert wurde; wie er den Diktator Metaxas überlebte; vor allem wie er die deutsche Besatzung überlebte; all' seine Verhaftungen, den Kerker —wie er zwischen 1967-1974 die Militärjunta überlebte— warum er während der Junta sein Land nicht verließ; wieviele Auszeichnungen er erhielt... Dies alles kann man aus seiner Biografie entnehmen.

Mich interessierte vor allem, seine Krankheiten bis zum Kerker und im Verbannung. Die Kraft, die ihm am Leben hielt; daß er trotz unerfreulichen Lebenslaufes immer mehr Lebenskraft entwickelte...

Einerseits kann man die Antworten auf diese Fragen in seinen Gedichten nachlesen, andererseits hat er während unseres Gesprächs ein wenig dieses “Geheimnisses” verraten.

Hätte ich ihn gefragt, wäre seine Antwort gewesen: Arbeiten, noch mehr arbeiten, nur dadurch können wir, für das Leben nützlich sein!

Wenn ich ihn gefragt hätte, würde er sagen: Meine Gedichte, meine Sprache müssen sich von mir befreien, in eine Aktion gehen, die Gedichte müssen durch die Sprache aktiv werden. In den Gedichten müssen Gedanken, Gefühle und Ästhetik lebhafter werden.

Wenn ich ihn gefragt hätte, würde er sagen: Die objektive Zustand der Welt, trotz alle seinem schweren Verständnis, ist klar und deutlich. Man muß die Klarheit und deutliche Erscheinung der Natur kennen. MAN MUß LIEBEN KÖNNEN, mit Freude arbeiten, nichts soll für ihn genug sein, niemals sich verkriechen...

Foto: Mehmet Ünal

Wenn ich ihn gefragt hätte, würde er sagen: Unseres Dasein wird, durch unseren Platz, unsere Aktionen und politischen, sozialen, gesellschaftlichen Entscheidungen bestimmt. Natürlich alleerst unser Bewußtsein. Ohne sie wären wir ein nichts...

Wenn ich ihn gefragt hätte, würde er sagen: Wenn man etwas macht, muß man wissen, daß es angenommen —akzeptiert— wird; wenn wir so denken und arbeiten, werden wir jeden Tag unseres Lebens, und das ganze Leben schöner gestalten...

Wenn ich ihn gefragt hätte, würde er sagen: Die Kunst bringt den unmöglich erscheinenden Dingen die Möglichkeiten, die Bejahung. Es muß künstlerische Schöpferkraft angebracht werden...

Wenn ich ihn gefragt hätte, würde er sagen: Es muß die Freude, immer wieder erforscht sein. Der Künstler muß immer

wieder produzieren. Es ist nicht nur das, was die Künstler anbieten können: Den anderen weitergeben, weitervermitteln.

Wenn ich ihn gefragt hätte, würde er sagen: Ich und meine Gedichte leben mit dem Volk ineinander, miteinander, mit allen Völkern der Welt. Wir leben alle friedlich zusammen und schreien: Hurra es lebe das Leben!

Alle leben zusammen: Das Gedicht, der Roman, ein Bild, ein Statut... und wir mit aller Freundlichkeit, leben zusammen. Unser erster und letzter Wunsch: Frieden! ●

Feb. 1987 in Mainz

¹ Für weitere Informationen: Bilim ve Sanat, Nr. 47, Kasim 1984 und Kürbiskern-BRD-, Nr. 2/85, April 1985, Begegnungen im Lande Ritsos'

² Sein bester Freund, Regisseur und Schauspieler Katrakis

Bir Öykü

Sahtekar

Ahmet SAĞLAM

HENUZ tanıdığımız konuk o gece soframızın gözdesiydi. Üzerindeki tatlı sarhoşluğu neşe ve coşkuyla birleştirmiş türküler söylüyor, içten kahkahalar atıyor. Ağzımız açık, bakakalmıştık ona.

Gözlerinden akan ışılı içimizi bir panayır yerinin renk ve gürültüsüyle doldurmuştu. Siyah bıyıklarının gölgelediği ağızında büyüyen kusursuz bir ses, bir türküye başladı mı, hem coşkuyu yüreğimizde duyuyor, hem de —kim bilir neden— ışkence çekiyor gibi sıkılıyor, terliyorduk.

*"Bazen bir azeri türkü gibi coşkun içim,
O zaman kadehimi ta göklere kaldırıyorum,
Yıldızlarla doldurmak içen..."*

İnsan içince böyle olmalıydı işte! Güvensizlik çalıları arkasına saklanmadan, duygularını örtmeden, yalnız bir kılıç gibi çökmeliydi ortaya.

Bizse, onu çevreleyen üç kişi, deniz dibindeki batık gemiler gibi durgunduk. Karanlık ve çamurlu geceelerin içine gömülmüş, kendimizi habire şu coşkulu adamdan kaçırılmaya çalışıyordu.

Onun pervasızca kendini sergilemesi ürkütmüştü bizi. Sanki, içimizde bugünlere dek kelepçelediğimiz yüzlerce duygusu, bir anda zincirlerini koparacak, bu adının öncülüğünde bizlere ezip geçecekti. Zaten o korku şimdiden ulyanmış, hayranlığımızın da yanibaşında, pencelerini yereklerimize doğru salımıştı.

Üç ağız, üç el olup, üç bardağı kavrayıp kavrayıp boşalttık. Çelişki diye de buna denir hanı! Oysa bizim de günlerdir

susadığımız bir parça coşku değil miydi? Toplum adına her davranışını kısıtladığımız, ağzına vurarak susturduğumuz kendimizden, bir süre için de olsa kaçmak istemiyor muyduk? Öyleyse şimdiden neden isteklerimizi cömertçe sunan konumuzdan köşebucak kaçma isteği ile kavruluyorduk?

Battik. Çamurlu sular indi gövdemize. Suskunluk omuzlarımı çökterti. Sandalyelerimizde biraz daha gevşedik, bacaklarımıza daha ötelere uzattık. Bardaklarımızdaki raki gelişdi, büyüdü: gerisindeki herşey silindi. İçimizi örselenen ses, duygularımızı başkaldırıyla iten pervasızlık hareketsizliği. Sarhoşluk gözlerimizi aldı, kafamız ağırlaştı.

Ki birden konuğun ağladığını duydum. Kendime geldim. Sarhoşluğu pis bir örtü gibi attım üzerinden. Baktım: Karşındaki adam, masaya abanmış gövdelerin arasında kendinden geçmiş, hünür hünür ağlıyor, içinde birikmiş tüm acılarını salgılıyordu.

Kınlendim. Yanımdaki sızmış, kafasını geniş ve yayvan salata tabağına yerleştirmiş arkadaşımın değil, ağlayan adamdan. Derin haykırışlar içine düştüm. Neredeydi deminki neşe, coşku dolu adam? Ne zamandır savsaklılığı, yan çizdiği gerçek kendisiyle burun buruna mı gelmişti?

Kendimi tutamadım. Sarılıverdim yakasına uzanarak. Sıçak ve civa kabarcıkları gibi hareketli göz yaşıları bileklerime düştü. Bir dinsel esrime içinde gibiidi sanki. Oysa deminden beri bizi, sakalı gülayığı kokan bir bezirgan gibi aldatmıştı.

"Sahtekar" dedim, "Düzmevi". Arkasından bir sürü küfür sıraladım.

Üç sarhoşu ve hâlâ ağlayan düzmevi olduğu gibi birakıp kendimi dışarı attığında ben de ağlıyordum.

Uzun Şiir

1 Temmuz 1987, Çarşamba
Karanlık bir İstanbul haphanesini
ve kitapçılar çarşalarını toz-duman
çok taze ve müthiş bir solukla geçerek
iki deniz bir boğaz ve muhtelif dağları aşarak
Köln Radyosu üzerinden
saat 20'yi az gece
"Ahmet Arifi aşıp Nazım'a ulaşan"
ey eli kanlı ve şimdi şiirin gülleriley yılanık
güzel insan!

Duisburg'da sıcak mı soğuk mu odamda
şırlarını Yağmur Atsız'ın dilinden
Ahmet Kaya'nın bir ulu sesinden ve
özlü bestesinden ilk kez duyduğum sarsılarak
yani yeni tanış yirmiyedi ilkbaharında
ve yedi soğuk kişimi yirmiyedi ilkbaharın
hem üşüyen hem üşümeyen insanı
ey deli çocuk!

Nevzat, yeni kişi
Çelik, şiirin ustası,
Hoş geldin hoş geldin hoş geldin

bin kerre
çok yaşa "Müebbet"
ya da ilmik adayı
düşünce yaralı ve yarı ölü bir tuhaf esirliğe
patlatığın ateşin her zerresi yani şiir
milyarlarca atomuya görünürt ya da görünmez
en kocaman yağmurlarını şimdi ve hep güneşli
küt küt açan tomurcuklarında karanfillerin
ve hem de senfonilerinde elbette en güçlü
orquestralaların

üstümüze yağıracak sıcak.
Artık üzümek yasak mı olsa, "yasak" ne kötü
kelime
sen ey güzel insan
Nevzat Çelik, bir resmini bile görmediğim dost
sağol en güzel ateşlerinle
geldin ve sanırım kalırsın bin yıl daha.
Sonra hem hep Almanya mı soğuk ülke?

Duisburg, 1.7.1987
Kenan SİNANOĞLU

Ein Einsamer Reisender...

Sami SÜLÜK

Übersetzung: Habibe KAVLAKOĞLU

Eigentlich weiß ich nicht so recht, wie ich mit der Geschichte beginnen soll... Der Sommer neigte sich seinem Ende. Die Ernte auf den Feldern und in den Gärten war getan und so kehrten wir in unser Dorf zurück, um dort auf die Regenzeit zu warten.

Ich glaube es war an einem Spätnachmittag, als ein Hund von erstaunlicher Größe in unser Dorf raste. Niemand von uns wußte, woher der Hund kam. Er rannte wild und zielloos durch unser Dorf, wobei er große staubwolken aufwirbelte. Dabei biss der Vierbeiner zwei Männer. Erst viel später erfuhren wir, daß der Hund tollwütig war.

Eines Abends kamen zwei Gendermen ins Dorf und Überbrachten eine Verordnung der Kreisverwaltung. Gemäß dieser Verordnung sollten alle Hunde sofort erschossen werden. In dem Schreiben stand weiterhin, daß alle verletzten Personen und Tiere verpflichtet waren, sich ärztlich untersuchen zu lassen. Daraufhin brachten wir die beiden verletzten Männer zum Arzt. Aber es war bereits zu spät. Ihr Tod war qualvoll. Sie mögen in Frieden ruhen.

Nach diesem tragischen Vorfall erschossen alle ihre Hunde und vergruben sie sofort. Einige töteten sogar ihre Pferde und Kühe. Andere wiederum verkauften die armeligen Vierbeiner auf dem Viehmarkt zu Spottpreisen.

Auch ich besaß einen Hund mit dem Namen "Garip", was soviel heißt, wie der Einsame. Er war Pechschwarz. Sein Fell glänzte wie das einer Schlange in der Sonne. Seine Augen leuchteten wie das Gelb der Sonnenblumen, als wären sie mit Sorgfalt ausgesucht. Wo er mich auch sah, lief er zu mir und schaute mich mit großen treuen Augen an. Dabei neigte er den Kopf zur Seite und wedelte freudig mit dem Schwanz. Meine Garip wischte mir nie von der Seite.

Wenn ich an langen Winterabenden für ein paar Stunden die Zeit im Teehaus vertreiben wollte, schlich ich mich aus dem Haus, damit Garip mich ja nich sah. Doch plötzlich tauchte er vor mir auf und lief schwanzwedelnd neben mir her. An manchen Abenden blieb ich bis spät in die Nacht im Teehaus, wenn es in den langen Wintermonaten wenig zu tun gab. Auf dem Heimweg überfiel mich die Angst vor der geheimnisvollen Finsternis.

In solchen Momenten nahm mir mein treuer Freund die Angst und begleitete mich durch die dunklen Gassen. So brachte ich es auch nicht über das Herz, ihn zu erschießen, stattdessen beschloß ich ihn von einem Tierarzt untersuchen zu lassen.

Dazu kam ich nicht mehr. Denn als ich eines Morgens aufwachte, fand ich seine Leiche vor der Haustür. Ich begrub ihn am Rand einer Straße, die zur Stadt führte. Auf seinem Grab stellte ich einem Stein auf, in den ich die Worte "ein einsamer Reisender" einmeisselte. Somit glaubte ich gegenüber einem Freund die letzte Pflicht getan zu haben.

Eines Tages hörte ich, wie die Leute von dem Grab eines Reisenden erzählten. Der Erzählung nach gingen alle Wünsche, die an dem Grab des unbekannten Reisenden ausgesprochen wurden, in Erfüllung — außer dem Wunsch nach Reichtum —. Eigentlich bin ich nicht abergläubisch,

trotzdem wurde ich das Gefühl nicht los, daß etwas Wahres an der Geschichte sein könnte.

Am Markttag unseres Städtchens machte ich mich auf den Weg. Dabei kam ich an dem Grab meines treuen Freundes vorbei und sah dort zwei Frauen, die mit erhobenen Händen beteten. So fragte ich die in schwarz verschleierten Frauen nach dem Grund ihres Gebetes. Daraufhin erwiderten sie: "Wir haben gehört, daß hier ein einsamer Reisender ruht, der allen Gottesgeschöpfen, die für ihn beten ihre Wünsche wahr werden läßt." Falls dies geschieht, wollten die alten Frauen dem einsamen Reisenden ein Vierbeiniges Tier opfern. Ich fragte, woher sie kommen, daraufhin antworteten sie mir "Wir kommen von weit her" und nannten mir den Namen ihres Dorfes. Ich wünschte den Frauen viel Glück und verabschiedete mich von ihnen.

Ich hatte es nicht fertig gebracht, ihnen zu sagen, daß der Reisende mein Hund Garip war, den ich eigenhändig begraben hatte. Am liebsten hätte ich gesagt, "Er kann niemandem helfen, denn er hat nicht einmal seinen eigenen Tod verhindern können."

Aber ich hatte Mitleid mit den Frauen. Welche Hoffnungen hatten sie wohl hierher geführt. Wer weiß, wieviele Frauen und Männer mit all ihren Wünschen und Hoffnungen bereits auf dem Weg zum "Einsamen Reisenden" waren. "Mein Freund Garip was für seltsame Dinge bringst du zustande?"

DU.-Rheinhausen 21.11.1986

Gurbet Türküsü

Uzak ovaların keklik sesleri
dolanır gelir ellerimin gurbetine
ellerim ki karışmış makinelere
toplumla toprak, dal ile yaprak gibi.

Şimdi yeni sevdalar söyle bana
sazın tellerinde yüregimin sureti
yüregim ki yüzyılın göç direnci
yitip yitip çoğalar akarbantlarda.

Uzak ovaların keklik sesleri
dolanır gelir gözlerimin gurbetine
gözlerim ki karışmış bir civan hasretle
gün ile güneş, gönülle gönüldes gibi.

13.2.1985

Cengiz DOĞU

Türkü Söylüyor Otlar

Birsen SAMANCI

Türkü Söylüyor Otlar çağdaş İngiliz edebiyatının en büyük ustalarından biri olan Doris Lessing'in bir romanıdır. Doris Lessing 1919'da İran'da doğdu. Çocukluğu ve gençliği Rodezya'da geçti. Hemen bütün eserlerinde o günlerin izleri görülür.

Türkü Söylüyor Otlar Güney Afrika' da yaşayan fakir, beyaz bir kadının zenci usağı tarafından öldürülmesinin öyküsüdür. Gazetede bir cinayet haberi ile başlayan romanda, bu olay altında iki büyük anafık işlenir.

1- Güney Afrika'daki zenci-beyaz nefrete varanırırı ayrıntı.

2- Gerek aile gerekse toplum tarafından yanlış eğitilmiş çocukların, gençliklerinde ve evliliklerindeki bozuk davranışları.

Güney Afrika'daki beyaz toprak beyleri ve sanayicileri ile zenciler arasındaki savaşın tohumlarının ekildiği olaylar arasında, okunduğunda görülecegi gibi yazar amaçlarına bütünüyle ulaşmıştır. İncelediği ya da gözlemediği Afrika'nın toplumsal ve ekonomik yapısı ile bu temel üstünde gelişen nefret ve eylemler arasındaki ilişkiler böylesine ustalıkla ortaya koyan pek az yazar vardır.

Romanı kısaca şöyle özetleyebiliriz:

Güney Afrika'da kırsal kesimlerde beyazlar zencilerle birlikte çalışmak ya da onları çalıştmak zorunda oldukları için birbirlerine bağımlıdırlar. Bu bağımlılık düşüncesine uymayan, bu düşünceyi hazmedemeyen kişi orayı terketmek zorundadır. İnsan eşitliği ancak bu bakış açısındandır. Beyaz bir insanın, hele hele beyaz bir kadının siyahla ister iyi ister kötü insanca bir ilişkiye girmesi asla kabul edilemez. Zenciler kendilerinin beyazlardan farklı olmadıklarını görmemeliidirler. Çünkü zenciler beyazların nazarında insan değildirler. Onlar insan olmadıklarına göre nasıl yaşadıkları bir beyaz tarafından bilinmez. Zenciler de beyazlardan insanca davranış gördükleri zaman bunu kabul edemezler. Zenci hayvandır, sadece toprağa uyum sağlayabilir. Beyazların uğgarlığından nasibini alamaz. Buna rağmen, beyazların her ne kadar zencilere hakimiyeti varsa da zencilerden korkarlar. Bu korkudan ki beyazları birbirine bağlar, birbirlerini tutarlar. Beyazlar, beyazların zenciler öndeği zayıflığını asla kabul edemezler. Zenciler hiçbir şekilde ve hiçbir beyaza zarar vermege haklı da olsa haklı değildirler. Altın yumurtlayan zenci işçilerle beyaz efendiler arasında aşılımaz denizası bir uzaklık vardır. Cinayetin nedenlerini, roman kahramanlarının yaşamalarının gerillerinde kalmış olaylarında aramak gereklidir.

Romanın kadın kahramanı Mary, ölenedek yoksulluk acısı çekmiş, bu yüzden yaşamı hep mutsuz geçmiş bir ailinin kızıdır. Annesi onun yerli uşaklarla konuşmasını yasak etmiştir. Ayrıca hemen her yerde ve her zaman yerlerin kötü olduğunu ve ona iğrenç şey-

uzun ağları. Bir erkeğin onu öpmesi tiksindiricidir.

Mary'nin Dick Turner ile tanışması tesadüftür. Ne var ki bu Dick Turner olmasa bir başka erkek olacaktır. Çünkü Mary artık koca bulmak için arama içindendir.

Dick Turner yıllarca tek başına kalmadığı halde çiftlikte bütün insanları ilişkisini koparmış, kenti sevmeyen, kapalı yer yığısı olan, kapalı yere girmeyeceğini yerle bir etmeye isteyen bir çiftcidir. Kendini yalnızca çiftliğinde güvenli hisseder. Tüm bankerlerden, yaşırmış yapan kodomanlardan, memurların hepsinden tiksir. Hatta onları seve seve öldürür. Tek düşüncesi evlenmek ve çocuk sahibi olmaktadır.

Mary kendini hiçbir işe yaramayan başarısızlık örneği gülünç bir yaratık olarak gördüğü günlerde Dick Turner ile evlenir ve yüksek topuklar, kırmızı tırnaklarla çiftliğe gelin olur. İlk gecelerinde kendini saldırmaya ugramış, yüklenmiş hissedeceğini sanır. Dick'e erkek kardeş gibi davranır. Evlilik yatağından da nefret eder.

Evliliği ile beraber yemek yiyan ya da uyuyan insanlar olarak gözünün önüne getiremediği, nasıl yaşadıklarına bir saniye bile kafa yormadığı yerlilerle yüz yüze gelince, onlarla savaşmak gerektiğini sanır. Onların hali sınırine dokunur. Fakat günün birinde yüzünü kamçı ile yaraladığı zenciyi usak olarak yanına alıncı, onun güçlü ve yapılı bedeni Mary'i büyüler. Uşağın onun sınırlı halinerde dayanamayıp isten ayrılacagini duyduğu anda sınırları boşanır. Ne olursa olsun onu tutmak ister. Böylece bir beyaz kadın bir zenciyeye bağımlı olur. Diğerlerini gördüğü gibi pis bir yaratık olarak görmez. Bu duygular Mary'nin doyurulmamış cinsel duygularını kamçılardan zenciyeye bir hanımın değil bir kadının baktığı gibi bakar.

Türkü Söylüyor Otlar okunmaya başlandığı andan sonuna kadar insanı soluklu sürükleyecek şekilde akıcı bir dille yazılmış romanıdır. Bu romanda baskılardan altında yetişen her kadın biraz kendisini bulur. Umut'un insan yaşamının temel taşı olduğunun bilincine varır. Çevresine uyum sağlayamayan bir insanın günbegün sinir sisteminin nasıl perişan olduğu gözler önüne serilir. Okuyucu kendini Afrika'nın insanı bile yaprak gibi kurutan kızgın güneşin altında, hiç durmadan çırışan ağustos böcekle rinin içinde bulur. Zenci nefretinin bezazla, beyaz nefretinin zenci ile açıkladığı gergin ip gibi duygular okuyanı da etkiler. İnsan mutluluğunun insan sevgisi ile ve doğaya uyumla olabileceğini de vurgulayan bu kitap, Fatma Aylın'ın Türkçe'ye çevrilinen kitabıdır. Kütüphanelerimizde bulunması gereken, aradan yıllar geçse de kalıcı bir eserdir.

Eine kleine Geschichte

Kleiner Sami

Murat KARAASLAN

Jeden Tag nach Schulschluß kam Sami, ganz gleich, wo er sich befand, dorthin. Er kletterte über den Gartenzaun der Schule, der weit höher war, als er selbst und beobachte mit großer Freude die Kinder, die mit viel Lärm den Schulhof verließen. Keiner kümmerte sich um Sami. Die Kinder, die sich auf zu Hause freuten und sich auf den Heimweg machten, bemerkten ihn gar nicht. Einige machten sich, in Seitenstraßen, auf den Heimweg, andere rannten zu den an den Haltestellen wartenden Bussen, andere wiederum legten ihre kleinen Hände in die großen Hände der Eltern, die sie abholten und verschwanden in wenigen Minuten. In der soeben noch einem Basar ähnelnden Straße wurde es leiser und Sami saß allein auf dem Gartenzaun.

Anschließend rutschte er mit seinem kleinen Körper den Zaun herunter und ging langsam nach Hause. Da er nicht bis zur Klingel reichte, trat er mit seinem Fuß gegen die Tür, die dann von seiner in der Küche arbeitenden Mutter geöffnet wurde. Obwohl sie wußte, was ihr Sohn antworten würde, fragte sie:

— Woher kommst Du?

Sami antwortete ganz ernst:

— Aus der Schule.

— Was hast Du dort gemacht?

— Nichts, nur geguckt.

— Hast Du wenigstens einen Freund getroffen?

— Nein!

— Hast Du Hunger?

— Nein!

Nachdem die Mutter wieder zu ihrer Arbeit in die Küche ging, holte Sami die Bleistifte, die sein Vater ihm gekauft hatte aus der Schublade heraus, um die Bilder zu malen, die er im Kindergarten gelernt hatte. Sami war in Duisburg geboren. Obwohl er schon sieben Jahre alt war, hatte er seine Heimat noch nicht gesehen. Zwei Jahre besuchte er nun den Kindergarten und konnte gut Deutsch sprechen. Die Eltern hatten ebenso keine großen Sprachschwierigkeiten. Daher sprach er ein gutes Deutsch, wie auch ein gutes Türkisch. Sie waren in diese Straße neu eingezogen, da ihre frühere Wohnung abgerissen werden sollte. Die Menschen in dieser neuen Straße konnten Sami nicht liebgewinnen, und er hatte sich an diese Straße nicht gewöhnen können. Sami hatte immer Sehnsucht nach der alten Umgebung und seinen alten Freunden, weil er sich dort geliebt gefühlt hatte. Lächelnd streichelten sie sein Gesicht und sein Haar und unterhielten sich gern mit ihm. Die Schule lag in der Nähe seiner neuen Wohnung. Zuerst ging er immer an das Fenster, um die Kinder in der Pause zu beobachten. Das mochte er sehr und wollte gerne wie diese Kinder mit dem Schulranzen hüpfend zur Schule gehen. Aber er wurde von der Schule nicht aufgenommen, weil er zwei Monate zu spät geboren war. Er ist noch zu klein, hatten sie zu seinem Vater gesagt. Nächstes Jahr würden sie ihn aufnehmen. Er war sehr ärgerlich auf den Schulleiter, der dies angeordnet hatte. Sami wartete nun ungeduldig auf das nächste Jahr. Er saß wieder auf dem Hofzaun und beobachtete die spielenden Kinder. Ein schmales Kind mit Sommersprossen stellte sich vor ihm hin:

— Ich kann auch da oben rauf!

Sami blickte auf das Kind von oben runter:

— Warum kommst Du nicht rauf! — Komm doch!

Das Kind näherte sich dem Zaun, wo Sami saß und sagte:

— Ich bin doch nicht verrückt; ich werde mich beschmutzen; ist doch nichts dabei, nach oben zu kommen.

Sami lachte laut.

— Wie heißt Du?

— Sami.

— Ha, ha, was ist das für ein Name? Ich heiße Manfred.

— Na und!

— Bist Du stark?

— Natürlich bin ich stark! sagte Sami, und zeigte seine Muskeln. Manfred zeigte auf Jürgen, der neben ihm stand und fragte:

— Kannst Du diesen verhauen?

Sami betrachtete Jürgen von der Seite. Er war doppelt so groß, aber um keine Feigheit zu zeigen sagte er:

— Kann ich.

— Kannst Du nicht!

— Kann ich doch!

— Hast Du ein Messer?

— Nein!

Kristine mit ihrem glatten blonden Haaren und großen Zahnlücken vorne sagte mit halbgeschlossenen Augen:

— Er lügt, er lügt, die haben doch alle ein Messer. Mein Vater hat einmal gesagt, daß er beinahe erstochen worden wäre.

— Dein Vater ist ein Lügner, erwiderte Sami.

Kristine war verärgert.

— Dein Vater ist ein Lügner! — Du Schwein!

— Du bist selber ein Schwein, rief Sami zurück.

Jürgen kloppte auf Manfred's Schultern.

— Komm' laß uns gehen, wir kommen sonst zu spät nach Hause.

— Kommst Du morgen wieder hierher? fragte Manfred Sami.

— Ich komme.

— Willst Du mein Freund sein?

— Ja,...

— Bitte bring kein Messer mit!

— Ich habe keins!

Kristine erwiderte wütend:

— Lügner, zuerst sagt er nein, und wenn er verärgert ist, sticht er zu.

Sami zeigte ihr einen Vogel und erklärte sie für verrückt.

Daraufhin streckte sie ihm die Zunge heraus und schrie:

— Bääää...

Manfred regte sich über Kristine's Verhalten auf und trat sie in den Hintern.

— Hau ab hier, Du blödes Schaf, er ist mein Freund, verstehst Du?

Kristine spürte den Fußtritt ganz schön, entfernte sich etwas und schrie dann ganz laut:

— Ihr seid beide Schweine, mit Schweinen kann man nicht spielen. Ihr seid alle blöd, versteht ihr - blöd!

Manfred tat so, als ob er sie verfolgen wollte. Daraufhin verschwand Kristine blitzartig. Der hoch gewachsene Jürgen war über diese Sache nicht sehr erfreut, machte ein unzufriedenes Gesicht und wandte sich an Manfred:

— Ich gehe, wenn ich zu spät nach Hause komme, macht sich meine Mutter Sorgen um mich.

— Hau' Du auch ab, meine Freundschaft ist zu Ende mit Euch. Ich will Euch nicht wieder sehen!

Er schrie und schimpfte. Dann drehte er sich um und sagte:

— Komm doch herunter!

Sami rutschte wie immer mit seinem kleinen Körper vom Zaun herunter, putzte mit seiner Hand den Staub von seiner Kleidung und stellte sich vor Manfred.

— Du heißt Manfred, nicht war?

— Ja und wie war Dein Name?

— Sami. Ich heiße Sami.

Sami, Sami, wiederholte er ein paar mal.

— Ich habe einen Vogel zu Hause, willst Du ihn sehen?

— Will ich schon, wird Deine Mutter nichts dagegen haben?

— Warum denn, Du bist doch mein Freund?

— Ich weiß nicht; wird sie mich reinlassen?

— Bist Du verrückt, natürlich läßt sie Dich rein!

— Deine Mutter ist doch eine Deutsche?

— Ja, natürlich.

— Bei uns im Haus wohnen auch Deutsche, sie sind immer böse. Die gucken immer so...

Und dabei machte er ein böses Gesicht.

Beide mußten lachen.

— Ach, die sind doch doof, meinte Manfred.

Er nahm Sami bei der Hand und zog ihn mit sich.

— Komm, ich zeige Dir meinen Vogel.

Hand in Hand liefen sie bis zu seiner Wohnung. Manfred stellte sich auf die Zehenspitzen, um klingeln zu können. Er konnte ebenso, wie Sami die Türklingel nicht erreichen. Nur zögernd ging Sami hinter Manfred in die Wohnung, als sich die Tür öffnete.

— Schau Mama, ich habe meinen neuen Freund mitgebracht! rief Manfred seiner Mutter zu, die sich mit einem grünen Handtuch die Hände abtrocknete und die Tür öffnete. Mit einem Lächeln, das gut zu ihrer Schönheit paßte, streichelte sie die Haare des schüchternen Sami.

— Wie heißt Du? fragte sie.

— Zami, Mutti, er heißt Zami, sagte Manfred hastig.

— Wie alt bist Du, Sami?

— Sieben, antwortet dieser.

— Bist Du in Manfred's Klasse?

— Ich gehe noch nicht in die Schule.

— Warum nicht?

— Ich gehe später zur Schule.

Manfred stellte sich vor seine Mutter.

— Mama, er ist ein guter Freund. Vor allem ist er auch stark!

— Ist das wahr? fragte Manfred's Mutter, ihre schönen Zähne zeigend und streichelte das mit Sommersprossen bedeckte Gesicht ihres Sohnes. Manfred nahm Sami's Hand und zog ihn in die Wohnung.

— Komm, ich zeige Dir Hansi. Du wirst ihn auch mögen. Er ist ein lieber Vogel.

Cem Karaca'ya Açık Mektup

Sevgili Cem,

Önce bütün kalbimizle GÖZÜN AYDIN!... Senin de sık sık tekrarladığın gibi, hiç bir suç(!?) işlememişin halde 7 yıl uzak kaldığın Türkiye'mize nihayet dönebildin. Yavrun, annen ve sevdiklerinin yanısına, seni —belki de çok az tanıyan veya hiç tanımayan bir kalabalık karşılamış, gazetelerde gördük. Bu sıcak karşılaşma, bize öyle geldi ki, insanlarınızın 12 Eylül'ün kopardığı "Yurt dışındaki" parçalarına duyduğu sevgisinin, özlemin dışavurulmuşuydu. "Sizleri unutmadık" dercesine... Diğer "Dönmenler" gibi biz de kendimize bundan pay çıkardık. Sanki kendi-

miz karşılaşmış gibi sevindik, mutlu olduk. Tekrar gözün aydın Cem, tekrar gözün aydın...

Ammaaa!...

"Ama"sı, geri dönebilmek için ödediğin bedelin ne olduğu! Bu bedelin ancak bir kısmını bilebiliyoruz. (Türkiye'dekilerin çoğu da duymamış anlaşılan).

Geri döndüğünde başına bir şey gelmeyeceğine güvence verilmesi için uzun bir süredir devleti yönetenlerle pazarlık ettiğini ve "usu durmaya" özen gösterdiğini duyuyorduk. İnanamıyorum, inanmak istemiyorduk ama sen kendin sakınca görmüyordun böyle konuşmamakta... Şimdi bir adım daha ileri gittin. Kendini meşrulaştırmak için, biz arkadaşlarından sonra Avrupa ve Almanya'nın demokrat kamuoyunu, kişi ve kuruluşlarını da harcayıverdin. Tariflerine bakıryoruz da, bizlerden ve yurtdışındaki demokratik kuruluşlarımızdan, Alman aydınlarına, Yeşillere, Barış Hareketine hatta Sosyal Demokratlara kadar herkesi "Türkiye Düşmanları" kefesine dolduruvermişsin. Türkiye'de insan hakları ve özgürlüklerinden söz eden kim varsa "Türkiye Düşman!"?... Bu düşünce sana ait değil ki Cem; 7 yıldır kim böyle söyleyör, herkes biliyor!

"İstesem, Türkiye aleyhine şarkilar söyley, dünyanın parasını kazanırdım. Bazi kuruluşlar yılda en az 25 konser düzenlerdi" derken kastettiğin demokratik kuruluşlar ve onların içinde çalışan yürekli insanlar, Türkiye'de çok kişisinin işkenceden, hapisten kurtulmasını sağlıyorlar. Günerini, gecelerini harcadılar, 2500 km. uzakta hapishane hücrelerindeki —çoğu zaman hiç tanımadıkları— insanların özgürlüğü için... Bu sözlerin onları çok incitliğini bilesin. Eğer seni havaalanından apar topar alıp emniyete götürülerdi, dört duvar arasında yalnız kalmayacaktın. İşte kolayca haradığın o kişi ve kuruluşlar —bu arada en önce haradığın biz DİŞARDAKİLER de— çırpinacaktı senin özgürlüğün içini. Sana rağmen de olsa!

Geri dömek uğruna ödemek zorunda bırakıldığın bedelin tamamını bir tek sen biliyorsun. Biz, gazete sayfalarına yansındıkça parça parça öğreniyoruz; her defasında içimiz "Cız" ediyor. Aziz Nesin'e sormuslardı, Aydınlar Dilekçesi hakkında soruşturma açılıp bazı ünlü sanatçılar sudan bahanelerle imzalarını inkar ettiklerinde. Çok anlamlı bir cevap vermişti, aşağı yukarı şöyle:

"İnsanların baskı altında bu kadar acıncak durumlara düşürelmesi, bu dilekçedeki görüşlerimizin ne kadar haklı olduğunu bir kanıtıdır."

Gene de "Gözün Aydın" Cem!...

Sen 7 yıl önce kaybettiğin Türkiye'ye kavuştun. Ama acaba Türkiye "7 yıl önce kaybettiği Cem Karaca'ya mı kavuştu?....

Ananla, yavrulna, sevdiklerinle mutluluklar dileriz.

1 Temmuz 1987, F.Almanya

M.Demirağ, Ş.Yurdatapan

Dörtlükler

KOR DÖNER

Bantlar döner, yürek döner, gün döner
Hasret döner, acı döner, söz döner
Oy yitende kara bahtım el aman!
Öğüt döner, umut döner, kor döner...

AT TUTKULAR

Açıtı mı mor erguanlar, dikenli akasyalar?
Işıklar yanıyor mu, tüttüyor mu bacalar?
Sinirları aşarken selam getirmedin mi?
Gülüyorum mu yeniden sokaklarda çocukların?

HALKIN TÜRKÜSÜ

Yüregi toprağa döntük, kahırla dürüm dürüm
Gözleri mavi umman, enginde ağır sürgün
Tükendi kerameti, gerçekin eli kanda
Ne üzür ne kısalır, erinci düğüm düğüm...

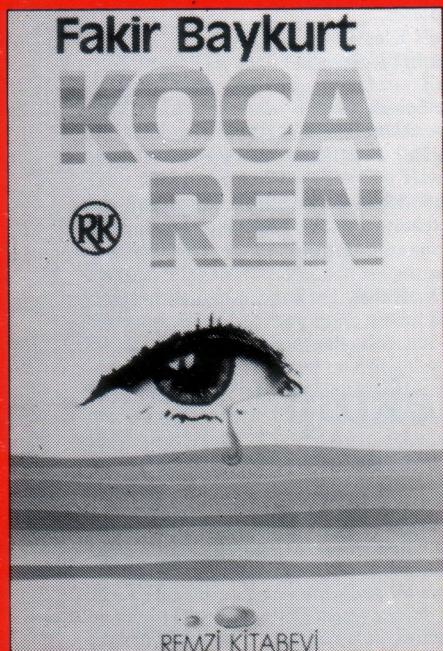
KADIN İÇİN

Bir yüce sevdalarla donandık kadın için
En içten şarkıları söyledik kadın için
Savaşlar eyledik yendik yenildik
Eyvah reva eyledik kulluğu kadın için...

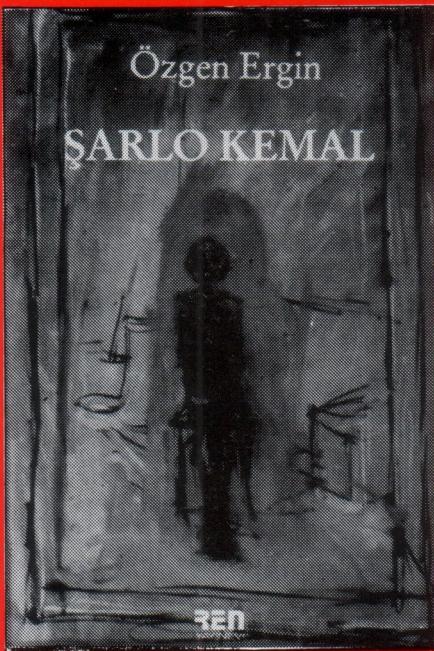
Düsseldorf

Ali Özenç ÇAĞLAR

F.Almanya'da yaşayan yazarlara ve yayinevlerine ait
kitaplardan "Dergi"ye gelenler

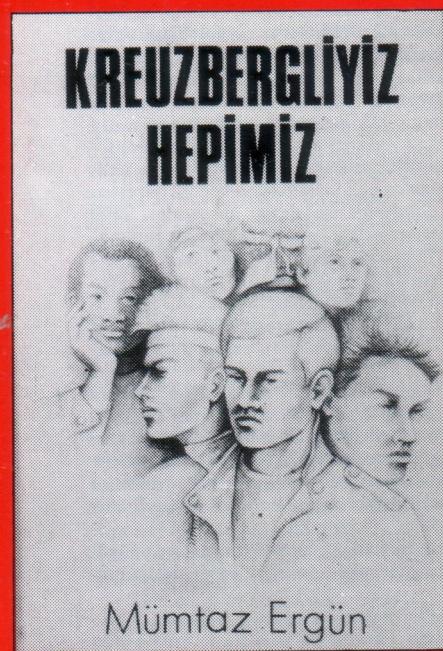
Fakir BAYKURT
"KOCA REN"
(Roman)
Remzi Kitabevi
312 s., 14,-DM

Özgen ERGİN
"ŞARLO KEMAL"
(Öyküler)
Ren Yayınevi
111 s.

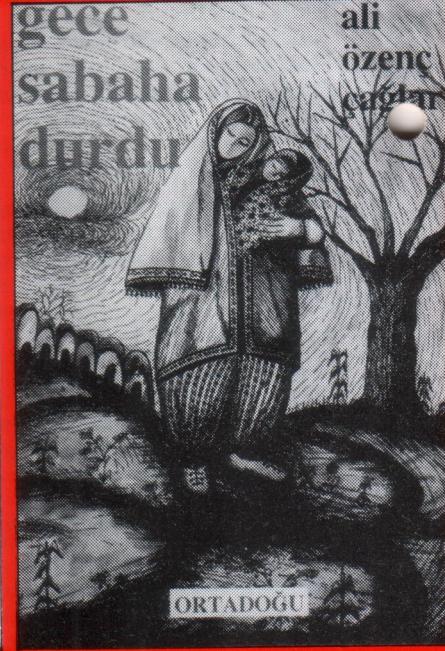
Yücel FEYZİOĞLU
"MA"
(Öyküler)
Memleket Yayınları
114 s.,

Mümtaz ERGÜN
"Kreuzberglieviz HEPİMİZ"
(Öyküler)
Boyut Yayınları
199 s., 7,80 DM

Yaşar YAZARSOY
"Yüreğim Kanadıkça"
(Şiirler)
Y und Y Marketing—Orga und Verlag
111 s., 9,80 DM

Ali Özenc ÇAĞLAR
"GECE SABABA DURDU"
(Şiirler)
Ortadoğu Druck Verlag
87 s.